

AKADEMİ MECMÛASI

Sâmiha AYVERDİ

Bâkî BİLGİN

Necat BİRİNCİ

Max FRISCH

Mehmet KAPLAN

Kiyâmuddin RÂÎ

Mustafa TAHRALI

Fevziye TANSEL

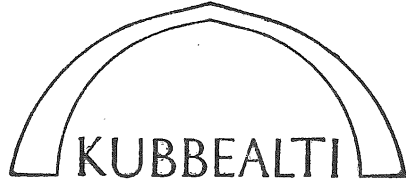
Ali YARDIM

YIL : 12

EKİM - 1983

SAYI : 4

AKADEMİ MECMUASI

Yıl : 12

Ekim - 1983

Sayı : 4

Mecmûamızdaki yazılar, kaynak gösterilerek iktibas edilebilir.

KUBBEALTI AKADEMİ MECMÛASI, üç ayda bir çıkar, akademik mecmûadır.

Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı adına sahibi

İLHAN AYVERDİ

Yazı İşleri Müdürü:

Ayşe ÖZDEN

Fiyatı 200 TL., 1983 yılı abone bedeli 800 TL. dir. Dış ülkeler için abone bedeline sadece posta ücreti ilâve edilir. (Abonelerin değişen adreslerini bildirmeleri ricâ olunur). İlan ve reklâm, millî kültürümüze hizmet eden müesseselerden alınır; tam sahife 25.000, yarım sahife 12.500 liradır.

Adres: Yeniçeriler Caddesi, Nu. 43, Çarşıkapı - İstanbul
P.K. 107 Bayazıt. Tel. 522 95 17

BASILDIĞI YER: GÜR-AY MATBAASI — İSTANBUL

İ Ç İ N D E K İ L E R

Geçmişle nikâh tazelemek	Sâmiha Ayverdi	5
Neden Osmanlıca	Mehmet Kaplan	9
Peygamber Efendimiz'in şiir ve şairlere karşı tutumu	Ali Yardım	13
Ölüm Düşünceleri (Şiir)	Mustafa Tahrahi	20
Kıt'a (Şiir)	Bâkî Bilgin	22
1897 Türk - Yunan Savaşı'nın şiirimizdeki akisleri	Necat Birinci	23
Fâruk Nâfiz Çamlıbel'in kullandığı iğreti ad ve gizli imzalar	Fevziye Tansel	43
Afganistan'ın bugünkü sosyal durumu	Kiyâmuddin Râî	57
Yabancı tehlikesi (Ter. S. Zeki Önsöz)	Max Frisch	73
Kubbealtı Akademi Mecmuasında 1983 senesinde çıkan yazıların indeksi		76

GEÇMİŞLE NİKÂH TAZELEMek

Sâmiha AYVERDİ

On dört yaşında idim. Ailenin devamlı alış-veriş ettiği mefruşatçı mağazası olan Samancıyan'lara annemle beraber gitmiştik. Her zaman bizimle meşgûl olan tezgâhdarlara, gene isteklerimizi yerine getirmekte iken, bir yandan da, ev tefrişi mevzuu açılmış olduğundan, eski bir vak'ayı anlatmaya başladı. İşte, dinlemiş olduğum bu macerayı, o gün bugün, hafızam bir fotoğraf makinesi sadakati ile saklar.

— «Türkiye'nin, bugün en zevkli dekoratörü filân ustadır» diye söze başlamıştı.

İşte, bu meşhur adam henüz ustalık pâyesi kazanmamış olduğu bir sırada, bir konağın tefriş ve tanzimi için davet edilir ve elinin altına verilen kadifeleri, atlasları, galonları, püskülleri, kendince sıralayarak çalışmaya başladığı sırada, ensesinde bir tokat şaklar.

Vuran, yaptıklarını arkadan takip eden evin hanımıdır.

— «Çekil oradan be adam, sen evimi düzeltmeye mi geldin, rezil etmeye mi?» der ve oturarak eşyaları öyle tanzim eder ve renklerden öyle bir ahenk meydana getirir ki, usta, bu Allah vergisi büyük kabiliyet karşısında, yediği tokatı unutup, hanımın çırağı olmaya can atar, böylece de onun bilgi ve zevkini kendi istidad ve gayreti ile birleştirerek, zamânının en namlı dekoratörü olur.

*
**

Mektedir görmeden, enstitülere gitmeden, çevrelerin yağlıkların, uçkuruların, paçalıkların, örtülerin, oyaların, keselelerin üstünde gözlerinin nûru dolaşan kadına ne oldu ki, o iş-

ne iplik tutan elinde şimdi, oyun kâğıtları ve içki kadehleri var?

*
**

Paris Sefiri Suad Davas beyin büyük kızı anlatmıştı. Bur-sa'nın dağ köylerinden birine gittiklerinde, yaşlı bir kadının evine de uğramışlar. Bu mütevâzi evin duvarında, san'at de-geri küçümsenmiyecek bir kış manzarası çizili imiş.

Misafirlerin hayretli bakışlarını tebessümle seyreden ka-dın, şehirli misafirlerini uzun zaman merakta koymamış ve yaz gelince, evini badana ettiğini ve duvara da, tipili karlı bir kış manzarası yaptığını, kış gelince de, badanaları tazeleyip, bu sefer de yeşillikli çiçekli ekinli harmanlı bir yaz resmi çizdiğini söylemiş.

Bir gün de avukat Abdülhak Kemâl Yörük beyin Gözte-pe'deki köşkünde çok tatlı ve göz okşayıcı bir yağlı boya ba-har tablosu görmüştüm. Kemâl beyin zevcesi Hayriye Yörük hanım, bunu, hiç resim dersi görmemiş, hocası olmamış ka-ynvaldesinin yapmış olduğunu söylemişti.

Köyde, şehirde buram buram tüten ve fırsat kollayıp baş kaldırarak, işleme olan, oya olan, çizgi, yazı, nakış, süs ziynet, oyma, döğme, daha daha neler ve neler olan o asil san'at heyecanımıza ne oldu ki, derine kaçan sular gibi, gö-rünmezlere karışıp gitti? Neden meydanları san'at piçleri istilâ etti?

Elden ele, ustadan çırağa geçen o şifâhî mirası kimler kaptı, nerelere götürdü?

*
**

Amma, bizi kimler bu hale getirdi? diyerek vakit kay-betmemiz yeter artık...

Kimler getirdi ise getirdi işte. Belki de kendi kendimize kıymışızdır. Zira insanoglunun kendi kendine ettiğini, hiç bir düşman edemez.

Şu halde bir çıkar yol, bir çare aramak gerek.

Madem ki ortada her parçası bir tarafa dağılmış bir ka-dim medeniyet cesedi yatıyor. Onu mumyalayacak yerde, bı-raktığı dölü kurtaralım.

Evet bu dünyaya parmak ısırtan medeniyeti biz yarala-yıp bereledik ve nihayet öldürdük. İslâhat dedik, inkılâb de-

dik ve bu hesapsız ters adımlar adına, bin yılımızın kafasını kopardık.

Ölümler dirilmez. Ancak zürriyetlerinde yaşarlar. İşte onun camına kıymayalım, onu besleyip geçmişin mirası ile nafakalandırarak yaşatmak yollarını arayalım.

*
**

Bugünün Türk çocuğu hemen hemen geçmişinden habersiz. Onun için de mâzisinin ihtişamlı varlığı ile bağlantı kuramıyor, oradan kendi yaşadığı zamana kovanını doldurup o berrak o temiz ve o duru sudan bir şeyler aktaramıyor.

Susuzluktan bayılsa da, hararetini teskin edecek bir yudum vereni yok.

Şayet ben de 1906 yerine 1926'da doğmuş olsaydım, hatalı plânlanmış bir geçiş devresinin çocuğu olarak, bu gadre uğramış nesillerin evlâdlarından bedter olabilirdim.

*
**

Televizyonun hava raporunu vermeden evvel, ekrana fırlattığı, dört tarafından budanmış Anadolu haritasına, üzüntü ile karışık bir utançla bakıyorum.

Acaba, Manastır'ın, Üsküb'ün, Selânik'in, Zagra'nın Tırnova'nın, Filibe'nin Bağdad'ın, Basra'nın, Suriye'nin, Filistin'in, Şam'ın, Ürdün'ün, Osmanlı Devleti'nin vilâyetleri, kaza ve mutasarrıflıkları olduğu zaman, yâni 1912'den evvel, bir Türkiye haritası ekrana getirilecek olsaydı, ne kadar yer kaplardı?

Rumeliyi elimizden götüren Balkan Harbinde altı yaşında idim. Bağdatlıları, Basraları, Halepleri, Şamları kaybettiğimizde de dokuz yaşında idim. Bütün o bizim olan vilâyetlere valilerin gittiğini çok iyi hatırlıyorum. Hele, siyonizmin göz dikip kol gezdiği Filistin mutasarrıfına, Sultan İkinci Abdülhamid'in uyanık olması için, Mabeyin'den telgraflarda tâlimat verdiği de bir kaç sene sonra muttali olduğum gerçekler arasında sayılabilir.

*
**

Ekrandaki o başımızı içeride ayağımızı dışarıda bırakmış Anadolu haritası, beni ta uzaklara, Dördüncü Sultan Mehmet

devrine kadar götürmüştü. Nasıl götürmesin ki 4.721,341 kilometre kareyi bulmuş olan yüzölçümünden 777.776 kilometre kareye düşmüştür.

İşte, mesahası 4.721.341'i bulmuş IV. Sultan Mehmed zâmnının, yâni Köprülü diktatörlüğü devresinin haritası gösterilebilse, Viyana hududlarından Ukraynaya, Dalmaçya sahillerinden Trablus'a, Mısır'a, Hicaz'a, Yemen'e, Aden'e ve Kafkas'lara kadar kol atmış olan bu üç kıt'anın hâkimi devletin hududlarını içine alacak bir hususî ekran bulmaktan başka çare olur muydu?

Bütün bu acı kayıpları, Devletin, şeref ve haysiyetine inmiş darbeleri, günümüzün genci nasıl düşünür? Hangi mefhum ve hangi kelimelerle dile getirebilir?

Zavallı, daha eline kalem kitap alırken, tarih olarak, mefahir olarak, bir İstiklâl Savaşından başka ne duymuş, ne okumuştur?

Hele, düşünebilmesi ve zihni faaliyetinin meyvesi olacak terkibi hangi gırtlaklı sıkılıp boğazlanmış dil ve lekelenmiş tarih malzemesi ile gerçekleştirebilsin?

İşte bu yüzden de ne toprağını tanıyor ne de seviyor, gene bu yüzdendir ki geçmişini bilmediği için geleceğine de sahip çıkmayı düşünmüyor.

Şu halde, rûhen de bedenlen de bir enerji deposu olan genç, bu kaynayan heyecan ve isteklerini, hayırda değil habâset yolunda harcamak zorunda kalıyor.

Kaçakçı oluyor, vurguncu oluyor, insafsız oluyor, zâlim oluyor, kâtil oluyor, casus oluyor. Hilede, yalanda, sefahatte, rezâlette tatmîn arıyor ve böylece de her şeyin sahtesi, her şeyin çürüğü ve tortusu ile hem kendinin hem de çevresinin şer ve fesad kaynağı olup gidiyor.

*
**

İşte, fikir komasına girerek, hayatlarından hikmet ve irfânı koğmuş nesillerin birbiri ardınca üremeleri ne büyük tehlike.

Redd-i miras yolu ile mâzilerini silkip atanların bir çoğu da, yabancı menfaatlerin kürek mahkûmu. İşte bütün bu ortada kalmışları, geçmişleri ile nikâh tazeletip, dün ile bugünü ve belki de yarını içine alacak bir terkibe götürmek, belki tek kurtuluş çaresi.

NEDEN OSMANLICA

Prof. Dr. Mehmet KAPLAN

Belki kırk yıldan beri liselerde Osmanlıca ve Divan edebiyâtı okutulması fikrini müdâfaa ederim. Bu yüzden bana gerici diyenler vardır. Bunlar Türk gençlerini târihinden, millî kültüründen uzaklaştırmak isteyen kimseler oldukları için dediklerine kulak asmam. Benim Osmanlıca ve Divan edebiyâtını müdâfaa etmem, zâten onların bu maksadlarını bildiğim içindir. Onlar umûmiyetle Dil Kurumu'nun icâd ettiği uydurma kelimeleri ve «güncel» edebiyâtı savunurlar. Ben Türkçenin kurallarına uygun, işe yarar, güzel, âhenkli, yeni kelimelerin aleyhinde olmadığım için Öztürkçe taraftarlarını hiç bir zaman toptan kötülememişimdir. Tam tersine uydurma da olsa, yeni kelimeler icâd edilmesinin zarûrî olduğuna kânimim. İhtisas erbâbının onları ortak olarak kabûl etmeleri şartı ile. Zirâ bizim dünyâda gelişen yeni ilimlere mutlak ihtiyâcımız vardır. Ve bu ilimlerin hepsi Türkçede bulunmayan binlerce terime dayanır. Dil Kurumu bunlara Türkçe karşılıklar bulmuştur. Bunlardan çoğu kullanılmaktadır da. Yalnız ilimde terimlerin tek bir kesin mânâsı olduğu için Dil Kurumu'nun icâd ettiği terimlerin de açık seçik, kesin ve ortak mânâları olması gerekir. Aynı sâhaya mensup yazarlar bâzı terimleri değişik mânâda kullanıyorlar. Bu da kavram kargaşasına sebep oluyor. Bundan dolayı ben mânâ kaymalarının önüne geçilmesi için Türkçe kelimelerin yanına parantez içinde frenkçelerini de koymayı zarûrî buluyorum. Mânâ kayması ve kavram kargaşası ilmi düşünceye zarar verir.

Yazılarımı okuyanlar bilirler ki, ben «güncel» edebiyâtın da aleyhinde değilim. **Cumhuriyet Devri Türk Şiiri ve Hikâye Tahlilleri** adlı kitaplarımda, dünyâ görüşlerine katılmadığım fakat eserlerini güzel ve değerli bulduğum yazarlar üzerinde de durdum.

Bugünün yazarları elbette bugünün dilini kullandıkları, hoşlarına giderse, yeni kelimeler icâd edebilecekleri gibi gerekirse eski târihî kelimelere de başvuracaklardır. Nitekim «güncel» şâir ve hikâyecilerden bâzıları da eserlerinde Osmanlıca kelimelerin târihî mânâlarından, büyülerinden istifâde ediyorlar.

Yazı dilinde bugün zarûret olmadıkça eski dili kullanmak, sokağa eski kıyâfetle çıkmak kadar gülünç bir tesir bırakır. Her çağın kendisine has kılığı, kıyâfeti, yaşayış tarzı ve eşyası olduğu gibi, ona tıpatıp uyan bir de dili vardır. Dil belli bir devirde yaşanan kültür ve medeniyetin aynasıdır.

Öyleyse neden Osmanlıca'yı müdâfaa ediyorum? Bunun sebebini birçok yazımda açıkladım. Burada bir kere daha tekrar edeceğim: Çünkü Osmanlıca bizim târihî kültürümüzün anahtarıdır. Osmanlıca bilmeden eski Türk kültürünü anlamaya ve onun tadına varmaya imkân yoktur.

Bugün Türkiye'de, Balkan ve Arap ülkelerinde yaşayan Türklerin ataları Osmanlı devleti içinde yaşamışlardır. Osmanlı devleti dünyâ târihinin en uzun ömürlü imparatorluklarından birini, kültür ve medeniyetini yaratmıştır. Biz onun mirasçısıyız ve onun içinden geldiğimizden dolayı onu bilmeye mecbûruz. Kaldı ki, onu, dünyâ târih ve medeniyeti içinde önemli yeri olduğu için yabancılar da inceleme imkânı buluyorlar, inceliyorlar ve san'at zevkine sâhip oldukları için de bizden çok daha iyi tetkik ediyorlar.

Bir kültür ve medeniyetin yüceliğinin en açık delili vücûda getirdiği güzel eserlerdir. Osmanlı Türkleri gittikleri yerlerde âdil ve beşerî bir sosyal düzen kurdukları gibi, güzel san'at ve edebiyat eserleri de yaratmışlardır. Sâdece bugün ayakta kalan mîmârî eserleri bu güzelliği isbâta kâfidir. Dünyâda hiçbir mîmârî eser, Süleymâniye, Sultan Ahmet ve Selimiye câmileri ile güzellikte yarışamaz. O devirden kalma eserleri yakından inceleyenler bilirler ki, Osmanlı, günlük hayâtında güzellik ve düzene büyük değer vermiştir. Osman-

lı mîmârîsinin duvarlarını süsleyen hat san'atı ile berâber minyatürünün güzelliğini de dünyâ artık anlamaya başlamıştır. Gözle görülen, elle tutulan bu eserlerin arkasında, herkesin anlayamadığı bir ruh, duygu ve düşünce âlemi vardır ki, onun en veciz ve derin ifâdesini biz Divan edebiyâtında buluruz.

Divan edebiyâtı, dünyânın en âhenkli, en ince ve en derin edebiyatlarından biridir ve onun dili Osmanlıcadır. Bu edebiyâtı anlamak ve onun zevkine varmak için Osmanlıca bilmek şarttır.

Bu edebiyâtı bugünkü dile çevirmeğe imkân yoktur. Zîrâ bu edebiyat yazıldığı dile, hem ses, hem mânâ bakımından sıkı sıkıya bağlıdır. Fuzûlî'nin, Bâkî'nin, Nedim'in, Nef'î'nin, Nâilî'nin, Neşâtî'nin şâheser beyitlerini bilenler, bunları bugünkü dile çevirmenin imkânsızlığını anlarlar. Bu hakîkati ancak şiirden anlayamayanlar inkâr ederler.

Bâzıları diyorlar ki, liselerde bu birkaç beyitle yetinelim, daha fazlasını öğretmeyelim. Neden? Güzelliğin fazlası göz mü çıkartır? Divan edebiyâtında güzel eserler, lise kitaplarına alınan birkaç beyitten ibâret değil ki! Fuzûlî'nin *Su kasidesi*, Bâkî'nin *Kânûnî Mersiyesi*, Nedim'in *Şarkı'ları*, Nef'î'nin *Bahariye'si*, Şeyh Galib'in *Terkib-i Bend'leri* bütün olarak güzeldirler. Onların her bir beyti ses ve mânâ bakımından hâlis şiirdir. Neden gençlerimizi bu güzellikleri anlamaktan ve tadmaktan mahrum bırakalım?

Bu şâirlerin eserleri, lisede mutlaka bütün olarak öğretilmeleri gereken bu manzûmelerden ibâret olmadığı gibi, Divan şâirleri de bu tanınmış isimlerden ibâret değildir. Her birinin eseri, ayrı ayrı incelemeye değer yüzlerce şâir vardır. Bu duyulmamış şâirler bile, bu zengin ve sağlam şiir geleneği içinde şâheser denilebilecek şiirler söylemişlerdir.

Bâzıları eski edebiyâtın artık herkesin değil, mütehasşsıların uymaları gereken bir araştırma sâhası olduğunu ileri sürüyorlar. Ben bu görüşe katılmıyorum. Osmanlı târih, kültür, edebiyat ve san'atı onun içinden gelenlerin ortak mîrâsıdır. Herkes ondan pay almalıdır. Lisede gençlere, daha sonra derinleşecekleri sâhaların genel kavramları öğretilir. Onlar üniversite veyâ yüksek okullarda farklı ihtisas sâhalarının ayrılırlar. İhtisas, mâhiyeti icâbı, insanları birbirinden ayı

rır. Lise seviyesindeki öğrencilere ortak kültür öğretilmezse, hayâta atılınca onların kültür kaynaklarına dönmeleri ve onlardan faydalanmaları güç olur. Bir doktor, mühendis, tüccar, sanâyici veyâ devlet adamının milletinin târih, kültür san'at ve edebiyâtı ile uğraşması, ondan zevk alması fenâ bir şey midir? Sâdece meslek ve para insanları olgunlaştırmaz ve mes'ud etmez. Kültürlü meslek adamları daha anlayışlı, sevimli ve başarılı olurlar. Eskiden ortak Osmanlı kültürüne sâhip pek çok yüksek meslek sâhibi, doktor, mühendis, iktisatçı, mâliyecî devlet adamı vardı. İnsan onlarla konuşmaktan büyük zevk duyardı. Sayıları az olmakla berâber, bugün de böyle olgun yüksek meslek sâhipleri vardır. Onlar lisede öğrendikleri ile yetinmemişler, zevk ve kültürlerini durmadan geliştirmişlerdir.

Ben Batı kültürünün aleyhinde değilim. Elimden geldiği kadar ondan da istifâdeye çalışıyorum. Fakat Yahyâ Kemâl gibi ben de İslav kederini duymakla berâber ondan zevk almıyorum. Bugün Türk aydınlarından çoğu Batı mûsikisini, mîmârîsini, resmini veyâ edebiyâtını tercih ve taklid ediyorlar. Fakat bu yolda ne kadar başarılı olurlarsa, bizden o kadar uzaklaşıyorlar. Eserleri çok dar bir zümrenin dışına çıkmıyor.

Ben, kesin olarak milletinin târihine, kültürüne, san'at ve edebiyâtına yabancı olan bir aydının köklü, olgun ve güzel eser yaratabileceğine inanmıyorum. Köklü, olgun ağaçlar gibi insanlar da kendi topraklarına kök saldıkça büyür ve güç kazanırlar. İşte Yahyâ Kemâl, Tanpınar, Behçet Necatigil, Oflazoğlu, Tarık Buğra... Ben yarına kalacakları muhakkak olan bu yazarların başarılarında kabiliyetleri kadar beslendikleri kaynakların da büyük rolü olduğuna inanıyorum.

Osmanlıcayı eskiye gitmek veyâ eskileri taklid etmek için değil, eski kaynaklardan istifâde etmek, yeni, millî, orijinal eserler yaratmak bakımından faydalı ve lüzumlu gördüğüm için müdâfaa ediyorum.

PEYGAMBER EFENDİMİZ'İN ŞİİR VE ŞÂİRLERE KARŞI TUTUMU

Ali YARDIM

Klâsik hadîs kaynaklarında, Peygamber Efendimiz'in şiir hakkındaki görüşleri ve şâirlerle ilgili münâsebetlerine dâir bir takım vesikalar yer alır. Bu vesikalarda, kendilerinin şiir söyleyip söylemediği husûsu değil; daha çok, şiirle ilgili değerlendirmeleri, beğenip de aynen tekrarladığı beyit ve misrâlar; huzûrunda kendisine okunan şiirlere karşı takındığı tavır ve devrin ünlü şâirleri ile olan münâsebetleri dile getirilmektedir.

Hadîsciler, Resûlullah (s.a.) Efendimiz'in ş i i r hakkındaki görüş ve tavsiyelerini, mes'eleye «**edeb**» noktasından bakıp, onun «**söz âdâbı**» ile ilgisini dikkate alarak, eserlerinin —umûmiyetle— «**Kitâbü'l Edeb**» bölümlerinde toplamışlardır. Ş â i r l e r ile olan münâsebetlerini ise, tamâmen farklı bir açıdan değerlendirmeye tâbi tutmuşlar; o günkü toplumda şiirin bir psikolojik savaş âleti, bir soğuk harb silâhi olarak kullanıldığını ifâde etmek için, bu söz silâhşörleri ile alâkalı bilgileri de, eserlerinin hep «**Kitâbü'l-Megâzi**» başlıklı bölümünde bahis konusu etmişlerdir. Böylece onlar, konuyu hangi açıdan değerlendirmek gerektiği husûsunu da, sağlam ve yorumsuz bir zemîne oturtmuş olmaktadır.

Gerek Peygamber Efendimiz'in gönderildiği devre tekaddüm eden dönemde, gerekse Asr-ı Saâdet'i tâkip eden asırlarda, Arap toplumunda ş i i r , kültürün yayılmasında hâkim unsurdur. Edebiyâtın esâsını, şiir teşkil etmektedir. Hicaz bölgesinde kurulan Arap Panayırıları'ndaki şiir yarışmaları ve bir nevi finale kalmış şiirlerin K â b e duvarına asılışı, Câhiliye devrinden bize intikâl etmiş yaygın bilgilerdir.

O devir şiirlerinin ana konusunu ise, umûmiyetle «övgü

ve yergi» (medih ve hiciv) oluşturmaktadır. Şâir muhayyilesi, şekilde gösterdiği ölçü titizliğini, mânâda ve muhtevâda göstermiyor; doğru-yanlış, gerçek-yalan demeden, süsleyip süsleyip söylüyordu. Övgü ve yergi'de sınır ve tavan tanınmıyor; birbirinin iffeti, nâmûsu, şerefi haysiyeti alabildiğine hicvediliyordu.

Bir bakıma, şiir demek, yalan; şâir demek de yalanlı demekti... «Ekâzibü's-suarâ=Şâir safsatası» tâbiri, bu durumu ifâdelendiren bir deyimdir. Kur'ân-ı Kerim'de, Şu'arâ Sûresi'nin son âyetleri, o devir şiirinin muhtevâsını ve, şâirinin ruh ve karakter yapısını bütün açıklığı ile tasvîr etmektedir:

«Haber vereyim mi size: Şeytanlar kimin üzerine inerler? Ne kadar yalancı sahtekâr, günâhtan korkmaz kimse varsa onlara iner. Onlar, şeytanlara kulak verirler ve ekserisi de yalancıdırlar. Şâirlerin peşine ise, çapkınlar ve sapkınlar takılırlar. Görmez misin ki onlar, iyi-kötü her telden çalarlar. Ve ayrıca, yapmayacakları şeyleri söylerler. Ancak; imân edenler, iyi ameller işleyenler, Allah'ı çok zikredenler ve kendilerine zulmedildikten sonra öclerini alanlar müstesnâdırlar. O zulmedenler ise, hangi uçuruma yuvarlanacaklarını yarın anlayacaklardır.»¹

Peygamber Efendimiz'e «Risâlet» gelip de Kur'ân âyetleri tebliğ edilmeğe başlayınca; ezel nasipsizleri, Resûlullah'a «şâir», tebliğ edilen vahiylerle de «şiir» demeye kalktılar. Yâni, ne O'nun bizden, ne de söylediklerinin bizim şiirlerimizden bir farkı var, demek istediler.

Resûlullah Efendimiz, icrâ ettiği «tebliğ vazifesi» ile ilgili bir tenkide uğradığı zaman, onun müdâfaasını kendisi yapmaz; bu durum, onu vazifelendiren «Makâm» tarafından cevaplandırılırdı. Yukardaki isnâd yapılıncı da, aynı ilâhî kânun hemen hükmünü icrâ etti:

«Biz, ona ş i i r öğretmedik. —Hem o, ona yaraşmaz da.— O, sâdece bir zikir ve Kur'ân'ı Mübîn'dir!»²

1 Şuarâ Sûresi, sondan yedi âyet. Ayrıca bkz. Elmalılı, Kur'ân Dili, V/3648 vd.

2 Yâsîn sûresi, 69. âyet.

Böylece, Peygamber Efendimiz'in şâir olmadığı, şiir söylemediği; esâsen R i s â l e t Makâmı'na şâirliğin, Kur'ân-ı Kerîm'e de şiir demenin yaraşmadığı, Allah tarafından kesinlikle tescil edilmiş oluyordu.

Gerek Kur'ân-ı Kerîm'de, gerekse Peygamber Efendimiz'in hadislerinde bahis konusu edilen şiir, sâdece «vezinli kâfiyeli manzûm söz» anlamına gelmemektedir. Allah ve Peygamberce, sözün şekil ve kalıbından çok, muhtevâsı hedef alınmıştır.

Söz san'atlarının ustaca kullanıldığı, kelimelerin mâ-hirce tasarruf edildiği, ve duyguların fettanca gıcıklandığı bir söze, belki, edebiyatçılar nezdinde bir «san'at şâheseri» denebilir. Ancak, dinimizin sâhib ve koruyucusu; iyi, doğru, güzel ve faydalının katledildiği, hak ve hakîkatin perdelenildiği, doğru ile eğrinin, gerçeikle yalanın ters yüz edildiği yerde, şeklin aldatıcı câzibesini ters yüz etmiş, mânâ ve muhtevâyı çığnetip örseletmemiştir.

Ahlâksızlığa ve edebsizliğe yön gösteren, soysuzluğa ve anarşiye yataklık eden bu tip şiirlere karşı, Peygamber Efendimiz'in çok ağır bir ikazları vardır:

«Sizden birinizin, karnını irinle doldurması, onun, içini şiirle doldurmasından daha hayırlıdır!»³

Peygamber Efendimiz'in bu çok sert ifâdesi karşısında, acı fren yapılmışçasına irkilen ve esâsen pek çoğu şâir ruhlu olup şiirsiz yapamayan uyanık sahâbiler endişelenmişler, mes'eleye aydınlık kazandırmak maksadıyla zaman zaman sormuşlardır:

«Şiir; bütünüyle iyi midir, kötü müdür?.. Şiir söylemek; câiz midir, değil midir?»

Çok dengeli bir «iyilik-kötülük ölçüsü» olan Resûlullah Efendimiz, bu nevîden soruları, bâzan:

«Şiirin, hikmetlileri de vardır.»⁴
şeklinde cevaplandırmışlar. Bâzan da:

3 Buhârî, el-Câmiu's-Sahih, VII/109.

4 Buhârî, a.g.e., VII/107

«Şiir, aynen diğer sözler gibidir: Sözün iyisi olduğu gibi onun da iyisi, sözün kötüsü olduğu gibi onun da kötüsü vardır.»⁵ diyerek açıklamışlardır.

Hız. Âişe (r. anhâ) vâlidemize de bu konuda sorular yöneltmiş; o da, hep aynı meâlde cevaplar vermiştir: «Şiir, aynen söz gibidir; iyisi de vardır, kötüsü de.. İyisini al, kötüsünü at!»⁶

Peygamber Efendimiz'in dilinde, ifâdelerin ayrı bir tadı ve bambaşka bir çeşnisi vardır... O, şiir söylememiştir; amma, şiirden daha güzel, daha tatlı, daha münis ifâdeler lûtfetmişlerdir.

Secili nesir denen bu güzel ifâdelerini, aynı üslûb ve güzellikte tecrüme etmek, bizim gücümüzü aşacağı gibi; metinlerini, lâtin harfleri ile bizim okuyucumuza vermek de maksada uygun düşmeyecektir. Çâresiz, geçelim...

Kaynaklarda bir çok örneği görüldüğü üzere, Peygamber Efendimiz, bâzı şâirlerin şiirlerinden, beğendikleri mısraları kendi ifâdeleri arasında aynen tekrarlamıştır. Meselâ, ünlü Muallakât şâirlerinden olan Lebid'in bir beyti için şöyle buyurmuşlardır:

«Şâirin söylediği en doğru söz, Lebid'in: «Allah'dan başka her şey bâtıldır» beytidir.»⁷

Bu arada, müslüman olmamış şâirlerin nâmusluca söyledikleri nezih şiirlerini de, kendisine okuyan ashâbından dinlemiş, şâirinin bütün sapıklığına rağmen, bu tür şiirlerin muhtevâsını beğendiklerini ifâde etmişlerdir. Bir def'asında, Câhiliye devri şâirlerinden olup da Peygamberimiz'in Devri Saâdetleri'ne yetişen, fakat müslüman olmayan Ümeyye b. Ebissalt'ın şiirini dinleyince:

5 Buhâri, el-Edebü'l-Müfred, s. 299, Nu: 865; Mecmeu'z-Zevâid, VIII/122

6 Buhâri a.g.e., s. 299, Nu: 866

7 Buhâri el-Câmiu's-Sahih IV/236; VII/107, 187; Tecrid-i Sahih Terc. X/39

«Ümeyye'nin şiiri îmân etmiş ama, kalbi küfürden kurtulamamıştır!..»⁸ buyurmuşlardır.

Peygamber Efendimiz, hasımları ile mücâdelede, hasmın silâhı ile karşılık vermeyi prensip edinmişlerdir. Buna, bir mânâda, «herkesin anladığı dilden konuşmak» denir. Barbaros Hayreddin Paşa da:

«Haddini bilmeyene haddini bildirmek, fukarâya kaftan giydirmek gibidir» der.

Yerine göre söz, k ı l l ı ç'tan daha keskindir. Sözün, silâh yerine geçtiği, hattâ daha da sonuç aldırıcı olduğu hallerde, muhâtabın anlayacağı tarzda, s ö z devreye sokulmuştur.. İslâm İmânı'nı hicvedenlere, aynı üslûbla, kendi imanları hicvettirilmıştır. Haksız yere s ö z l ü hakârete mâruz kalan iffetli insanlara, yumruğa ve silâha sarılma değil, susturucu ton ve üslûbla karşılık verme hakkı tanınmıştır.

Meselâ, İslâm ordusu, Hicret'ten sonra ilk def'a, Umre maksadıyla Resûlullah'ın önderliğinde Mekke'ye girerken:

«Ey kâfir oğlu kâfirler!. Çekilin Resûlullah'ın önünden!» meâlinde başlayan şiiri ile, Peygamber-i Ekber'in huzûrunda kâfirlere meydan okuyan Abdullah b. Revâha'ya, Hz. Ömer engel olmak ister. O, her makâmın kendine göre bir üslûbu olduğunu çok iyi takdir eden Fahr-i Kâinât Efendimiz, Hz. Ömer'i frenliyerek:

«Karışma yâ Ömer, İbn Revâha'yı kendi hâline bırak. Zîrâ, onun söylediği şiirin kâfirler üzerindeki tesiri, ok'un tesirinden daha fazladır!..» buyururlar⁹.

Bu maksatla Peygamber Efendimiz, bir grup şâiri hi-mâyesi altına almış ve onları hoş tutmuştur. Diğerleri yanın-

8 Keşfü'l-Hafâ, I/19, Nu: 19 (Hatîb el-Bâğdâdî, İbn Asâkir ve Ebû Bekir İbn'ül-Enbârî'den naklen); ayrıca bkz. Buhârî IV/236; VII/107

9 Tirmizî, Sünen, X/290; Şemâil, ilgili bölüm; Nesâî, Sünen, V/212

da; Abdullah b. Revâha, Kaab b. Mâlik ve Hassân b. Sâbit, şiirle İslâm'ı müdâfaa eden söz silâhşörleri'ndendir.

Peygamber Efendimiz bunları; müşrikleri yerme, hicvet-me vazîfesi ile görevlendirmişti. Bunlardan Kaab ve Hassân; müşriklerin ayıplarını, kusurlarını, korkaklıklarını, mağlûbiyetlerini dile getirerek söz taarruzuna geçerler; morallerini iyiden iyiye çökertirlerdi. Abdullah b. Revâha ise; onların putlara tapışlarındaki kafasızlıklarını, anlamsız ibâdetlerini diline dolar, paçavralarını çıkarırdı¹⁰.

Hassân b. Sâbit'in; içli, ağırbaşlı, zengin muhtevâlî şiir-leri, müslümanlara ayrı bir güç katıyordu. Kendisine, Resûlullah Efendimiz tarafından, Mescid-i Nebevî'de «husûsî bir kürsü» tahsis edilmişti. «Allah, Hassân'ı, Rûhulkudûs'le tak-
viye edip desteklemektedir.»¹¹ müjdesini de alan Hassân, hik-
met pınarları gibi çağladıkça çağlıyor, çevresini fıkır fıkır
kaynatıyordu. O, bu meziyetleri dolayısıyla, «Resûlullah'ın
Şâiri» ünvanını kazanmıştı.

İlk devir İslâm romantizminin temelinde yatan gerçek-lerden birisi de, onun, prensiplerin acı çehresini münisleş-tiren ve, ona ruh ve enerji şırınga eden bunun gibi san'at hareketleri ile takviye edilmiş olmasıdır.

Bu bahsi, millet olarak hâtırası bizi de çok yakından il-gilendiren bir «şiir olayı» ile bitirelim:

Kâb b. Züheyr, Câhiliye devrinin ünlü şâirlerindendir. Kâb'ın, Buceyr isimli bir de kardeşi vardır. İkisi birden, Pey-gamber Efendimiz'in hayâtının son senelerinde, Resûlullah'ın durumunu öğrenmek üzere yola çıkarlar. Medîne yakın-larına gelince, Buceyr, kardeşi Kâb'e:

«Sen burada bekle; ben, şu adama giderek, ne dediğini bir öğrenip geleyim» der.

Buceyr gider, Resûlullah Efendimiz'le görüşür ve hemen müslüman olur. Onun müslüman oluşunu duyan Kâb, fenâ halde bozulur ve diğer müslümanlara hakâretier savuran be-

¹⁰ Kettânî, et-Terâtîbü'l-idâriyye, I/210; Tecrid Tercümesi, X/27-

¹¹ Tirmizî, Sünen, X/289

yitler söyler. **Kâb**'ın, İslâm'a ve müslümanlara karşı söylediği hakâret dolu hezeyanları Peygamber Efendimiz'e ulaşınca:

«**Kâb**'ı kim nerede görürse, hemen öldürsün!..» şeklinde, gıyâbî idam kararı verirler.

Büceyr, tez elden kardeşi **Kâb**'e, durumun vehâmetini bildiren bir mektup yazar:

«Müslümanların elinden yakamı kurtarman mümkün değil. Ancak, her hangi bir kimse Resûlullah'a gelip Müslüman olursa, o, bunu muhakkak kabul eder. Ve, önceki işlediği bütün suçları bağışlar. Bu mektûbun eline geçer geçmez hemen yola çık; gel, **Huzûr-u Risâletpenâhî**'de müslüman ol!..»

Kâb, kardeşinin tavsiyesi üzerine gelir, kendisini tanıtır, emân diler ve müslüman olur. Bağışlanmanın coşkunuğu içersinde şair ruhu harekete geçer ve, târihe «**Banet Suâd**» veya «**Kaside-i Bürde**» ismiyle geçecek olan o meşhur kasidesini oracıkta inşâd eder.

Taîf Seferi'nden (Hicrî 8. yıl sonları) yeni dönüldüğü günlere rastlayan bu durumdan, Fahr-i Kâinât son derece memnûn kalırlar ve sırtındaki «**Hırka-i Saâdet**»i çıkarıp şâir **Kâb**'e hediye ederler¹². İlerde, halife Muâviye, **Kâb**'ın oğlundan satın alarak, hırkayı, devlet himâyesine alır ve halifeler, bayram teşrifâtında giyerler.

İşte, Cennetmekân Yavuz Sultân Selim Hân'ın milleti-mize kazandırdığı «**Mukaddes Emânetler**» arasında yer alan «**Hırka-i Saâdet**», bu hırkadır. Bugün, İstanbul'da, Topkapı Sarayı Müzesi'nin Mukaddes Emânetler Bölümü Hırka-ı Saâdet Dâiresi'nde muhâfaza edilmektedir.

* *Hırka*, bugünkü dilimizde «üstlük, üste giyilen» mânâsına kullanılmaktadır. Târihimizdeki esas karşılığı ise «*kaftan*»dır.

12 Bkz. İbnü'l-Esir, Üsdü'l-Ğâbe, IV/240-241; Nevevî, Tehzîbü'l-Esmâ, I. ksm. II. cüz, s. 67; İbn Hacer, el-İsâbe, III/295-296, Mısır 1328; Kettâni, et- Terâtîbü'l-İdâriyye, I/213. (Kettâni, hırka'nın dışında, yüz deve de bağışladığını kaydeder.)

ÖLÜM DÜŞÜNCELERİ

Hayat sahnesinde bir oyun biter,
Perde iner, alkış ve gürültüler...
Gaybler diyârına başlar bir sefer,
Rehber gerek, yârân gerek, nur gerek...

Bu yerden gittikçe bir bir yolcular,
Gurbet mahkûmları sessizce ağlar...
Belli ki mukadder bir yolculuk var,
Azık gerek, derman gerek, nur gerek...

Her nefes yaklaşır ecel menzili,
Yürür insanoğlu yolda çileli,
«Emânet» yüküyle bükülmüş beli...
Rahmet gerek, gufran gerek, nur gerek...

Gönül kapısını açık tut her an!
Tanrı misâfiri ölüm, ne zaman
Gelir belli değil, yaman mı yaman!
İzzet gerek, ihsan gerek, nur gerek...

Gönül Hakk'ın evi, ölüm misâfir,
Ansızın Rabb'inin emriyle gelir,
«İrcii» fermanı bir elindedir
Lebbeyk gerek, eman gerek, nur gerek...

Sûret kafesinden kurtulup uçar,
Yükselir can kuşu, huzûra kadar...
Gönlüne dar gelir artık bu diyâr
Vüs'at gerek, vatan gerek, nur gerek...

Feryâd figân... Bitsin bu endişeler!
«Mâ şâ'allâhu kân» hükmünü işler,
Ölmeden ölenler böyle dediler:
Vuslat gerek, cânân gerek, nur gerek...

Âlem satrancında var-yok savaşı,
Yed-i takdîr ile oynar her taşı...
Zavallı taşlara düşmüş telâsı!
İman gerek, irfan gerek, nur gerek...

Mustafa TAHRALI

26 Nisan - 9 Mayıs 1983

İstanbul

KIT'A

Kerâmet Amcamız'a...

Her gün yeni bir sırra büründün güzelim
Her sâniye bir başka göründün güzelim
Göster görelim saklama artık yüzünü
Göster ki cemâlinle övündün güzelim

Bâkî BİLGİN

1897 TÜRK - YUNAN SAVAŞININ ŞİİRİMİZDEKİ AKİSLERİ

Necat BİRİNCİ

1877 - 1878 Türk - Rus savaşı sonunda imzâlanan Berlin muâhedesi ile Yunan sınırimız üzerinde de bâzı yeni düzenlemeler yapılır ve batılı devletlerin baskısı ile Yunanistan, bizden, Teselya'yı tamâmen, Epir bölgesini de kısmen alır. Ancak Yunanlılar, masa başında oynanan oyunlar sonucu elde ettikleri bu topraklarla yetinmeyip, aradan çok zaman geçmeden, Yanya ile birlikte Girit'i de istemeye baőırlar. Yunanistan'ın desteklediği ve beslediği Rum çeteciler, bu bölgelerde devamlı isyan ve ayaklanma hareketlerine giriőirler. Bu isyanlar, her defâsında bastırılır. Yunanlılar, Osmanlı devletinin sert bir şekilde uyguladığı eşkiya tākibi-ni Avrupa kamuoyunda dâimâ Türkler aleyhinde bir propaganda malzemesi olarak kullanır.

Bir taraftan İmparatorluk sınırları içinde yaşayan Rum-lara eziyet edildiğini iddia eden Yunanistan, diğer yandan, önce Kandiye, sonra da Hanya'da baőlatılan isyânı resmen ve fiilen destekler. Deniz filosu himâyesinde 10.000 kiőilik bir Yunan gönüllü birliği, Albay Bassos komutasında Girit ada-sına çıkar ve adayı, Yunan kralı adına, Yunanistan'a bağ-ladığını ilân eder. Adadaki Müslüman Türk halka karşı b-yük bir katliam başlar. İngiliz, Fransız, İtalyan ve Rus do-nanmalarının müdâhalesine rağmen katliam devam eder. Yunan eteleri, karada da muntazam askeri birliklerin des-teğinde Türk sınırlarına saldırmaya cr'et eder. Bâbîali, ba-tılı devletlerin, mes'eleye, Türkler, aleyhine neticeler doğu-racak bir mdâhalesinden korktuğu için askeri bir harekâta giriőmekte tereddüt gösterir. Ancak bizzat II. Abdülhamid'in

Yıldız'da topladığı fevkalâde meclis, uzun müzâkerelerden sonra savaşa karar verir. 18 Nisan 1897 günü savaş, Türk ordusunun ileri harekâtıyla fiilen başlar. Pınar muhârebesinde Yunan ordusu bozulur. II. Abdülhamid, Ordu komutanı Edhem Paşa'dan, bir yıldırım harekâtına giriőilmesini, kısa süre içinde Yunan ordularının her cephede yok edilmesini ve Avrupa'nın, müdâhaleye fırsat bulamadan, bir oldu - bitti karşısında bırakılmasını ister.

Türk ordusu 24 Nisan'da Tırhala'ya, ertesi günü de Yenışehir'e girer. Düşman, 5 Mayıs'ta Çatalca'da bir defâ daha mağlup edilir. 17 Mayıs'ta yapılan Dmeke meydan muhârebelerinden sonra artık savaş meydanlarında Yunan ordusu diye bir ordu kalmaz.

Böylece bir ay içinde, düşman kesin bir mağlûbiyete uğratılır. Kazanılan zafer ülkede büyük bir sevinç ve heyecan uyandırır. Şenlikler, Őehrâyinler düzenlenir.

Günlük hayattaki bu sevinç ve heyecanlı hava edebiyâtımızda da akis bulur. Vatan temi başta olmak üzere, bütün mukaddes değerlerin uğrunda yapılan ve yapılabilecek olan fedakârlıkların anlatıldığı yüzlerce Şiir yazılır.

İnsan hayâtı, varlığını devâm ettirebilmek için çeşitli mcâdelelerle geçer. Bu mücadele bâzan çevreye, tabiate, bâzan da hemcinslere karşı verilir. Ferdî hayâtın devâmı için harcanan enerji, insana, varolması ile yüklenen tabî bir vazifenin yerine getirilmesinden ibârettir ve ferdî plândadır. Bir hareketin değer kazanabilmesi, toplum içinde takdirle karőılanabilmesi için, ferdî plândan sıyrılıp, toplulukları ilgilendiren gâyeler uğrunda yapılması gerekir.

İnsanın mukaddes kabl ettiği değerler uğrunda verdiği mücâdeleler, ferdin Őahsî hayâtı için verdiği mcâdelelerden çok ayrı mâhiyettedir ve çok daha derin mânâ taşır. İnsan bu mcâdelelerde korumak, muhâfaza etmek ve devâmına imkân sağlamakla vazîfeli olduğu birtakım değer sistemleri için derece derece, hayâtına varıncaya kadar pek çok şeyi fedâ edebilir. Bu fedakârlıklara değer mukaddes varlıklar arasında, tehlikeye düőmedięi zamanlar pek farkına

varmadan, üstünde hür ve mes'ut yaşadığımız vatan ilk sırayı alır.

Vatan karşısında alınan tavrın ifâdesi, ilk yazılı eserlerimiz olan Orhun kitâbelerinden itibaren edebiyâtımızda yer alır. Ancak divan edebiyâtında bu tem daha ziyâde sefer ve savaşların anlatıldığı gazâvatnâmelerde, fetihnâmelerde, kahramanlık hikâyeleri ile birlikte ele alınmıştır. Bu eserlerde vatan, fethedilen yeni ülkelerdir. Gâye vatan edinmektir.

Vatanı, bir toprak parçası, bir coğrafi varlık olarak değil de, üzerinde yaşayan ve uğrunda her türlü fedakârlığa hazır milletin hayâtı ile birlikte ele alıp işleyen şiirlerin yazılması daha sonraki târihlere, fetihlerin sona erip gerilemenin başladığı ve bilhassa çöküntü hâline geldiği devirlere rastlar.

Büyük harpler ve felâketler edebiyâtımızda, vatan karşısında alınan tavrı değiştirir ve vatandan bahseden eserlerin muhtevâsına yeni unsurlar girmesine sebep olur. Bizde vatan duygusu etrafında ilk ve zengin bir edebiyat 1853 - 1856 Kırım savaşı yıllarında meydana gelir. Ülkede geniş bir heyecan uyandıran bu savaş, siyâsi sonuçları bir tarafa, edebiyâtımız için de, vatan ve kahramanlık temlerinin şiirimizde yaygın şekilde yer alması, gelişmesi ve olgunlaşması bakımından önemli neticeler verir. Bu devirde halk ve ordu içindeki bazı saz şâirleri, söyledikleri destanlarla vatan hakkındaki duygularını, vatan için yapılan fedakârlıkları, çekilen ızdırap ve yaşanan sevinçleri dile getirirler¹. Halk şâirleri yanında bazı Divan şâirleri de bu savaş münâsebetiyle yazdıkları şiirlerde vatan ve kahramanlık temlerini işlemişlerdir. Bu sâhada bilhassa Tercüme Odası hulefâsından arapça mütercimi Yusuf Hâlis Efendi'nin *Şehnâme-i Osmânî* adlı eseri vatan temi etrafında yazılan şiirleri ihtivâ etmesi bakımından

1 Bu konuda bak: Kırzioğlu M. Fahrettin, 100. Yıldönümü Dolayısıyla 1855 Kars Zaferi, İstanbul 1955, 232 s.; Kemal Zeki Gençosmanoğlu, Türk Destanları, İstanbul 1972; Ömer Faruk Akün, Eski Bir Şeyh Şâmil Destanı, Atsız Armağanı, İstanbul 1976, s. 17 - 59; Necat Birinci, Salih Hayri (Ayaşlı Türk Hayri) ve Eseri: Hayrâbâd, Kubbealtı Akademi Mecmuası, yıl 10, sayı 1, Ocak 1982, s. 50 - 60; Nihat Sami Banarlı, Şiir ve Edebiyat Sohbetleri 2, İstanbul 1982, s. 200 - 220.

nemlidir². Ayrıca Salih Hayri'nin **Hayrâbâd** adlı, takribî dört bin beyitlik mesnevisi içinde vatan ve kahramanlık duygularını işleyen kısımlar vardır. Aynı temler Rızâî'nin **Man-zme-i Sivastopol** isimli mesnevisindeki gazellerde de ele alınmıştır.

Şiirimizde, vatan temine en geniş muhtevâyı veren ve onu en başarılı şekilde işleyen şâir, őüphe yok ki Nâmık Kemal'dir³. Nâmık Kemal, Kırım savaşının yarattığı heyecan içinde yazılan vatan ve hamâset konulu şiirlerle, Kars'ta, ocuk denecek yaşta karőılaőır. Üstelik ona ders veren ve bu derslerle onda ilk şiir hevesini uyandıranlardan biri olan müderris Hâmid Efendi, Kırım savaşı etrâfında meydana gelen vatanî edebiyâtı çok iyi biliyordu ve şüphesiz bu şiirleri ocuk Nâmık Kemal'e de okumuőtu⁴.

Târihe 93 felâketi olarak geçen 1877 - 1878 Türk - Rus savaşı edebiyâtımızda vatan ve kahramanlık duygularının yeniden ön plâna geçmesine vesîle olur. Bu devrede Nâmık Kemal'le birlikte Abdülhak Hâmid'in de aynı konularda müstakil şiirler yazdığını, kaleme aldığı piyeslerde vatanperver insanları temsil eden kahramanlar yarattığını biliyoruz. Süleyman Nazif, Hâmid'in vatanî şiirlerini ihtiva eden **İlhâm-ı Vatan** adlı esere yazdğı önsözde bu hususta őunları kaydeder:

«Kemal'in açtığı őehrâh-ı hamıyyeti Abdülhak Hâmid Bey, dehâsının bedây-i gnâgnuyla tezyîn ve tevsî etti: **Tarık** baştan baőa insanı meyl-i maâliye sâik olan nefâisle muvaőahtır. **Eőber**'i okuyan bir adam, hangi kavimden olursa olsun, vatansız yaőamamak için, lmeğı hayâtın en büyük nîmeti addeder»⁵.

Edebiyâtımızın Tanzimat sonrası devresini tâkip edenler, 1880 yıllarından sonra yazılan şiirlerde, çoğunlukla gün-

2 Fahrettin Kırzioğlu **Şehnâme-i Osmânî**'den setiğı bazı parçaları 1855 **Kars Zaferi** adlı eserine aldı. Prof. Dr. Ömer Faruk Akn, aynı eseri, 1980 yılında toplanan III. Millî Türkoloji Kongresi'ne sunduğı tebliğde ele aldı ve edebiyâtımızdaki yeri ve önemi üzerinde durdu.

3 Mehmet Kaplan, **Nâmık Kemal**, İstanbul 1948; Ömer Faruk Akn, **Nâmık Kemal**, İslâm Ansiklopedisi, c. IX, s. 54 - 72.

4 1855 **Kars Zaferi**, s. 53.

5 Abdülhak Hâmid, **İlhâm-ı Vatan**, İstanbul 1334, s. 8.

lük hayâtın küçük mes'elelerinin, en küçük teferruatına kadar tabiatın, aşk başta olmak üzere çeşitli günlük duygulanmaların ele alınıp işlendiğini bilirler. Ayrıca bu devrede, batıdan gelen pozitif ilimlerin tesiriyle düşülen felsefi endişeyi anlatan şiirler önemli yer tutar. 1853 - 1856 Kırım savaşı ile doğan ve zaman içinde gelişen hamâsî edebiyat, bâzı münferit örnekler dışında âdeta unutulur.

1897 Türk - Yunan savaşı ile hamâsî şiirler, kısa bir süre için de olsa ön plâna geçer. Düşmanın, bir ay gibi bir zaman zarfında, kesin mağlûbiyete uğratılması, zafere hasret kalmış cemiyetimizde derin akisler uyandırır. Aynı akis, edebiyâtımızda da yoğun bir şekilde görülür. Cepheden ilk zafer haberleri gelmeye başlaması ile birlikte, başta **Servet-i Fünûn** ve **Malûmât** mecmûaları olmak üzere, devrin diğer gazete ve dergilerinin sütunları bu savaşı konu alan şiirlerle dolar. Savaş müddetince yoğun bir şekilde hızını sürdüren bu faaliyet, barıştan sonra da bir müddet aynı tempoda devâm eder. Nihâyet zaman içinde, giderek aktüalitesini kaybeder ve silinir. Ancak bir yıla yakın bir müddet içinde edebiyâtımız, düşman karşısında elde edilen zaferler etrafında yazılmış pek çok şiir ve harbin çeşitli safhaları üzerine düşürülmüş yüzlerce târih manzûmesi kazanır.

Bu savaş hakkında yazılıp neşrolunmuş, tesbit edebildiğimiz ilk şiir **Tevfik Fikret'in**, cepheye gitmek üzere resmî geçit yapan askerlerin tasviri mâhiyetindeki «Asker Geçerken» isimli manzûmesidir⁶. Aynı mecmûada bir sayı sonra yine **Tevfik Fikret'in**, **İsmail Safa** ile birlikte yazdıkları «Teşyiden Avdette» manzûmesi neşrolunur. **Fikret'in**, bu iki manzûmeden ayrı olarak, «**Kenan**», «**Yenişehir Gâzilerine**», «**İki Bayram**», «**Hasan'ın Gazâsı**» gibi şiirleri yayımlanır. **Mehmed Emin'in**, «**Anadolu'dan Bir Ses Yahut Cenge Giderken**», «**Yunan Sınırını Geçerken**», «**Turhala Kalesine Bayrak Dikerken**», «**Şehit Yahut Osman'ın Yüreği**», «**Yetim Çocuk Yahut Ahmed'in Kaygusu**», **İsmail Safa'nın** «**Teşyiden Avdette**»,

«Gazileri İstikbâl», Recaizâde Mahmud Ekrem'in «Asker-i Os-
mâniyân», «Kırmızı Merkuplar», «Şehid Ezel», Abdülhak Hâ-
mid'in «Ordu-yı Humâyûnda Bir Şâir», Mehmed Celâl'in «Ça-
talca ve Golos Muzafferiyeti», «Evsâf-ı Celil-i Pâdişâhî», «Ye-
nişehir Fethi», Müstecâbizâde İsmet'in «Teselya Sahrâsında»,
Nigâr b. Osman'ın «Mecruh Gazileri İstikbâl», Muallim Feyzi'
nin «Harb Şarkısı», «Bir Şehidi Ziyâret», Menemenlizâde Meh-
med Tahir'in «Kahramanâne Bir Hayâl», Hüseyin Dâniş'in
«Nidâyı Zafer», Halil Edib'in «Yaralı Bir Asker» isimli man-
zmeleri ard arda çıkar.

Devirlerinde önemli birer imza olan bu şahsiyetlerin yaz-
dıklarından başka, tanınmamış pek çok şâirin yüzlerce şiiri,
basında, bir yıl müddetle yer alır.

Bâzi şâirler, bu savaş münâsebetiyle yazdıkları şiirleri
kitap hâline getirirler. Menemenlizâde Mehmed Tâhir, kale-
me aldığı üç uzun manzmesini **Terâne-i Zafer** adını verdiği
bir risâlede toplar⁷. Mehmed Emin, mecmalarda çıktıkları
zaman bile büyük akis uyandıran manzmelerini **Türkçe Şi-
irler** adı altında biraraya getirir⁸. **İkdam** gazetesinden Hacı
Osman isimli bir zât **Neşâid-i Zafer** adı ile bir antoloji mey-
dana getirir⁹. Mustafa Rauf da **Feth-i Yenişehir**¹⁰ ve **Feth-i
Tırhala**¹¹ adları ile, nâzım ve nesir yazılardan seçtiklerini bir
araya getiren iki ayrı antoloji neşreder.

Bu savaş ve kazanılan zafer sâdece Osmanlı İmparator-
luğu içinde değil, halifeye bağı bütün İslâm âleminde de bü-
yük bir sevinç kaynağı olur. **İkdam** gazetesinde çıkan «Muzaf-
feriyyât-ı Celile-i Hilâfetpenâhî ve Hindistan Müslümanları»
adlı imzâsız bir yazıda, zafer üzerine Hind müslümanlarının
yaptığı büyük şenlikler, düzenledikleri şehráyinler ve heye-
canlı konuşmaların yapıldığı toplantılar anlatılır¹². Ayrıca
basında, türkçe şiirler yanında arapça ve farsça yazılmış olan-
lar da yer alır. Hindli müslüman şâir Feyzi Efendi'nin bu sa-
vaş hakkında yazdığı şiirlerin bir kısmı «Devlet-i aliyye'nin
Yunan muhârebesindeki muzafferiyeti üzerine Hind şuarâ-

7 İstanbul 1313, 16 s.

8 Konstantiniyye 1316, 54X10 s.

9 Dersaâdet 1315, 95 s.

10 Dersaâdet 1314, 31 s.

11 Dersaâdet 1314, 32 s.

12 **İkdam**, nr. 1044, 15 Haziran 1897.

sından Feyzî Efendi tarafından tanzîm olunan Hindistan Cemiyet-i İslâmiyesinin ictimâ-i ahîrinde okunan neşîdele-
rin bâzı ebyâtını derc ediyoruz» notu ile neşrolunur¹³.

Şiirimize yoğun şekilde akseden bu savaş üzerine yazı-
lan manzûmelerin temlerinde ağırlık noktasını, tabiidir ki
kahramanlık duygusu ile vatan ve millet sevgisinin ifâdesi
teşkil eder. Ancak bu şiirler, muhtevâlarına giren unsurlar
bakımından birbirinden ayrılırlar. Bu unsurları tasnif ede-
cek olursak şöyle bir tablo elde edilebilir.

1. Türklük şuûr ve gurûru, 2. Savaş tabloları, 3. Asker
tasvirleri, 4. Gâzilik ve gâziler, 5. Şehitlik, 6. Târihten alınan
ilham, 7. Bayrak ve sancak, 8. Savaşın açtığı sosyal yaralar.

1. Türklük gurûr ve şuûru

Mehmed Emin'in «Anadolu'dan Bir Ses Yahut Cenge Gi-
derken»¹⁴ şiiri ile, yine aynı şâirin «Yunan Sınırını Geçer-
ken»¹⁵ isimli manzûmelerinde Türklük şuûru ön plândadır.
«Cenge Giderken» şiirinin daha ilk mısraında «Türk» keli-
mesinin kullanılışı yeni bir mâhiyet taşır:

Ben bir Türk'üm, dînim cinsim uludur

Gerçi daha önce Muallim Nâci, «Gâzî Ertuğrul Bey» man-
zûmesinde

Ben ki bir Türk'üm unutmam Câber'i

mısraî ile ırkının şuûrunda olduğunu ifâde etmişti¹⁶. Ancak
bu sâdece bir temâs olarak kalmış, geliştirilmemiştir.

Mehmed Emin, «Cenge Giderken» şiirini, savaşa giden
bir köylü delikanlının ağzından yazar. Şiir boyunca Türk mil-
letinin mukaddes bildiği kıymetleri («Kur'ân», «bayrak»,
«vatan», «câmi») yüceltir. Bu genç, kendisini «vatanının ku-
lu» olarak görür. Onun «Yaradan'ın kitabını korumak», «Os-
mancık'ın (Osman Bey) sancağını dalgalandırmak» ve «düş-
manı vatanına saldırtmamak» gibi önemli vazîfeleri vardır.

13 Malûmât, nr. 102, 25 Eylül 1313/7 Ekim 1897, s. 1033.

14 Malûmât, nr. 80, 24 Nisan 1313/6 Mayıs 1897, s. 636.

15 Malûmât, nr. 83, 15 Mayıs 1313/27 Mayıs 1897, s. 716.

16 Hazine-i Fünûn, nr. 11, 8 Eylül 1310/20 Eylül 1894, s. 8.

Mehmed Emin «Yunan Sınırını Geçerken» isimli şiirinde, bu konudaki düşüncelerini, müşahhas unsurlar üzerinde konuşarak, daha da geliştirir. Ona göre en güzel insan «Türk» insanıdır, en iyi ırk «Türk» ırkıdır, en tatlı söz Türkçe kelimelerin taşıdığı seslerin meydana getirdiği sözlerdir.

Mehmed Emin'in şiirlerinden başka bâzı manzûmelerde de Türklükten, Türklerin kutsal kabûl ettiği değerlerden ve Türklerin ırkî özelliklerinden bahsedilir. Ancak bu şiirlerde, Tevfik Fikret'in «Yenişehir Gâzilerine»¹⁷ ve Rıfat Sâmih'in «Terâne-i Harb»¹⁸ manzûmelerinde olduğu gibi, o tarihte Türk kelimesiyle eş mânada kabul edilen «Osmanlı» tâbiri kullanılır.

2. Savaş Tasvirleri:

Bu muhârebe etrâfında yazılmış hemen bütün şiirlerde pek çok savaş tasviri vardır. Ancak, hareket halindeki kalabalıkları resmetmek nasıl zorsa, savaşan iki ordunun durumunu gören veya hayâl eden bir şâirin duyduğu ve gördüklerini kelimelerle ifâde edebilmesi ve hissettiklerini okuyucuya duyurabilmesi de o kadar güçtür. Şiirler, bu açıdan ele alındıkları takdirde, A. Nâdir'in «Vasiyyet»¹⁹ isimli manzûmesinin, savaş tasvirleri bakımından oldukça başarılı olduğu görülür. San'atkâr savaşın dehşetini okuyucuya hissettirebilmek gâyesiyle kelimeleri, muhtevaya bağlı kalarak, seslerine göre seçmiş ve öyle kullanmıştır. Bu kelimeler sâyesinde savaş meydanındaki gürültü, kargaşa, top ve tüfek sesleri, insan haykırısları, bir taraftan okuyucunun kulağına aksetmekte, diğer yandan gözlerinin önünde bir tablo canlanmaktadır. Böylece şâir, iki ayrı san'atın resim ve mûsikînin imkânlarını şiirinde kullanma başarısını gösterir. A. Nâdir, şafak vaktinde ordumuzun düşman üzerine hücûmunu şöyle tasvir eder:

17 Malûmât, nr. 82, 8 Mayıs 1313/20 Mayıs 1897, s. 675.

18 Mustafa Rauf, Feth-i Yenişehir, Dersaâdet 1314, s. 20 - 23.

19 Hacı Osman, Neşâid-i Zafer, Dersaâdet 1315, s. 64 - 71.

Siyâh-ı gazanfer-ve âvâz-ı top
 Riyâh-ı heyâkil-ber endâz-ı top
 Gıriv-i gulüvv-âver-i sûr ile
 O tarraka-i sâika-zûr ile
 — Ki kükredi her noktadan ân-be-ân
 Levâmi'-nişân ü sevâik-efşân-
 Tehevvür-künân etdi âğâz-ı cenk!
 Feyâfiyi inletti âvâz-ı cenk!
 Yürekten kopan bir sadâ-yı bülend,
 Sadâ-yı hayat-ihtivâ-yı bülend;
 Bir ordunun âvâze-i satveti,
 Bütün halkın âheng-i milliyeti;
 Mukaddes, mübârek, bedîü'l-kemâl,
 Zafer-i 'tiyâd ü gazâ-ıstimâl,
 Melâik-pesend ü şehâdet-meâl,
 Semâvâta aksetti İsm-i Celâl!
 O «Allah, Allah!» duyuldu; hemân
 Bütün ordu âteşlere attı cân!
 Bütün ordunun kahraman erleri,
 Cihangir Osmanlı askerleri
 Cihâdın düşüp şanlı meydânına,
 Göğüs gerdiler gülle bârânına.
 Hücûm ettiler müsterihü'l-fuâd,
 Emînü's-şehâde, ferihu'l-meâd.
 Ölüm her taraftan zuhûr eyliyor,
 Fakat kim ölümden fütûr eyliyor?

Tevfik Fikret'in «Hasan'ın Gazâsı»²⁰, «Yenişehir Gâzile-
 rine», İsmail Safa ile birlikte yazdıkları «Teşyiden Avdet»²¹
 Recâizâde Mahmud Ekrem'in «Kırmızı Merkupler»²², Abdul-
 hak Hâmid'in «Ordû-yı Humâyûn'da Bir Şâir»²³ manzumele-
 rinde de başarılı savaş tasvirlerine rastlamak mümkündür.
 Bu şiirlerde bâzan, yukarıda görüldüğü gibi bütün bir ordu-
 nun giriştiği savaş, bâzılarında da, kalabalığın içinden se-
 çilen bir neferin mücâdelesini tablo hâlinde çizilir.

20 Servet-i Fünûn, Nüsha-i Mümtâze, İstanbul 1313/1897.

21 Servet-i Fünûn, nr. 320, 17 Nisan 1313/29 Nisan 1897, s. 114.

22 Neşâid-i Zafer, (Haz. Hacı Osman), Dersââdet 1315, s. 61-64.

23 Malûmat, nr. 107, 30 Teşrinievvel 1313/12 Kasım 1897, s. 1134-

3. Asker Tasvirleri:

Savaş etrâfında meydana gelen aktüel bir edebiyâtın mahsûlleri içinde asker tasvirlerinin önemli yer tutması tabiidir. Bu tasvirler askerleri resm-i geçit hâlinde, savaşa giderken, savaş içinde ve savaştan dönüş ânında gösterir. Bunlardan ayrı olarak, bâzı şiirlerde askerlerimizin özelliklerinin anlatıldığı bölümler de geniş yer tutar.

Tevfik Fikret'in, bu savaş etrâfında yazılan ilk şiir olma özelliğini de taşıdığını sandığımız «Asker Geçerken» isimli menzûmede, harp hazırlığı yapmakta olan ordumuzun resm-i geçiti tasvir edilir. «Teşyiden Avdette» şiirinde ise, kalabalık bir halk topluluğu tarafından cepheye uğurlanan askerler anlatılır:

Gârib güneş, azîmete âmâde bir tiren;
Bir mahmil-i revân-ı emel zanneder gören.
Her yanda bir hurûş ü temevvüc, bir izdihâm,
Her yüzde, her nazarda hüveydâ hulûs-ı tâm.
Pür-mefharet revişleri kol kol gidenlerin,
Pür-mahmidet bakışları teşyî edenlerin.
Gülbânkırlar kulûba neşât-âver-i nevîd!
Alkış, duâ, bükâ-yı safâ, hande-i ümmîd.

Müstecâbizâde İsmet «Teselya Sahrasında»²⁴ adlı uzun şiirinde her nefer, hareket hâlindeki bir dağa benzetilir:

Bir kûh-pâredir müteharrik ki her nefer
Düşman demirden olsa da durmaz, ezer geçer.

Hâmid'in «Ordû-yı Humâyunda Bir Şâir» manzûmesinde aynı benzetme şu şekilde yer alır:

Nedir şu meşcer-i ebdân, şu kuhsâr-ı hadid?..

Aynı asker, A. Nâdir'in «Vasiyyet» manzûmesinde daha geniş şekilde anlatılır:

Bu Osmanlıdır, müslüman kanlıdır;
Verir canını şân alır... Şanlıdır!
Bu Osmanlı gayretli, vicdanlıdır;
Şehâdet yürekli, gâzâ canlıdır!
Şefâat-emel, asker îmânlıdır;

24 Malûmât, nr. 80, 24 Nisan 1313/6 Mayıs 1897, s. 636-637.

Sever nâmnı Tanrı: Osmanlıdır!
 Ne top ü tüfenk ü ne tığ ü senân,
 Ne ateş, ne ordu, ne bâzû, ne cân
 Dayanmaz önünde, yürürse eğer
 Eder kal'a-i hasmı zir ü zeber!
 Mukâbildir on düşmene bir nefer,
 Her Osmanlıya muntazır bir zafer!..

A. Nâdir'in «Asker Şarkısı»²⁵ isimli şiirinin

Seyfine İslâm ediyor istinâd

mısırânda, Türk askerinin İslâm dünyâsındaki yeri belirtir.

4. Gazâ, Gâzilik ve Gâziler:

Gazâ, din uğruna yapılan savaş demektir. Din düşmanlarına karşı kazanılan zafer mânâsı da taşır. Din uğruna yapılan savaşlara katılanlara da «gâzî» ünvanı verilir.

Eski edebiyâtımızda gazâ fikri ve gâzilik, bilhassa gazâvatnâme ve fetihnâme gibi eserlerde dâimâ işlenmiş ve yüceltilmiştir. 1897 Türk-Yunan savaşı, basında ve edebiyatta değerlendirilirken bu iki mefhum, gazâ ve gâzilik, birlikte ve ön plânda tutulmuştur. «Kenan»²⁶ şiirinde Tevfik Fikret, gâziliğin, hasta, çelimsiz ve sakat hâliyle akranları arasında dâimâ eğlence konusu olan ve her zaman hırpalanan bir gence kazandırdığı itibârı dile getirir: Kenan, büyüdüğü, yağız bir delikanlı olduğu halde, köyde herkes onu çocukluğundaki çelimsiz ve hasta haliyle hatırlar. Hiç arkadaşı yoktur. Kızlar bile onu «hakîr» görmektedir. Nihâyet savaş Kenan'ın kaderini değiştirir, toplumun içine girmesine vesile olur. Kenan, savaşla birlikte itibar kazanır. Köyde onun savaşta gösterdiği kahramanlıklar bir efsâne gibi anlatılır. Kenan yaralandığı için köye dönmektedir. Ancak dönmeden, gâziliğin kazandırdığı şânı köye varmıştır:

Harboldu, bütün köydeki şübbân-ı hamiiyet
 Serhadde şitâb eyledi... Ken'an da berâber;

25 Servet-i Fünûn, nr. 322, 1 Mayıs 1313/13 Mayıs 1897, s. 147-148

26 Malûmat, nr. 81, 1 Mayıs 1313/13 Mayıs 1897, s. 669

Bir gün pusuda bir avuç erbâb-ı celâdet
 Bir fırka harâb eyledi... Ken'an da berâber.
 Ken'an köye yâreli dönmüş, geliyordu,
 Pişinde bir âvâze-i şân yükseliyordu!²⁷

Fikret, «Hasan'ın Gazâsı»nda, gâzî ve gâzilik hakkında-ki düşüncelerini «muhterem bir pîr»in ağzından söyler. Delikanlılara hitâbeden ihtiyar, bu konudaki sözlerini, bütün söylediklerinin özeti olan

«Gazâ, gazâ! Bize Hakk'ın en mutlu bir keremi.»

mısraî ile bitirir. Aynı şiirin sonunda, göğsündeki yaranın dışa vurmuş aksi gibi yakasında taşıdığı madalyasıyla Hasan'ın köye dönüşü anlatılır.

Fikret, «Yenişehir Gâzilerine» adlı parçada gâziliğin dîmî yönünü açık şekilde belirterek askerlerimizi alkışlar:

Olsun gazâ mübârek ey gâzîyân-ı İslâm!
 Canlandı sâyenizde ümmîd-i şân-ı İslâm,
 Gösterdiniz umûma neymiş tûvân-ı İslâm,
 Hâbide zannedenler şîr-i jeyânı görsün,
 Bî-rûhtur diyenler Osmâniyânı görsün.

İlk yaralı gâzilerimizi taşıyan trenin İstanbul'a gelişini ve vagonlardan inen yaralı askerlerin karşılanışını anlatan manzûmelerde «gazâ» ve «gâzilik» ideali yoğun bir şekilde işlenir. O gelen askerler, kazandıkları «gâzî» pâyesi ile, herkesin kışkırdığı kahramanlardır. Herkes onları tebrike koşar. İsmail Safa'nın «Gâzileri İstikbâl» şiiri²⁸, yaralı askerlerimizin karşılanışını ve onlara karşı duyulan hisleri işler. Halil

27 Ruşen Eşref, Kenan şiirinin yazılışı hakkında şu bilgiyi verir:

«Kenan'ın ufak bir âile hatırası var: Fikret bu manzûmeyi yazarken İsmail Safa da yanında imiş. Fikret'in kendisinden daha küçük yaşta bir doktor amcası varmış —Yemen'de ölen.— O, bir aralık şâirlerin bulunduğu odadan hanımların odasına «Kenan da berâber, Kenan da berâber» diye söylenerek girmiş. Sormuşlar: «Ne bileyim! İçeride öyle «Kenan da berâber, Kenan da berâber» diye birşeyler yazıyorlar» demiş. O gün odalarda, sofalarda herkes «Kenan da berâber, Kenan da berâber» nakarâtını dilden düşürmemiş (Ruşen Eşref, Tevfik Fikret, 1919, s. 106).

28 Servet-i Fünûn, nr. 321, 24 Nisan 1313/6 Mayıs 1897, s. 137-138.

Edib'in «Yaralı Bir Osmanlı Askeri»nde²⁹ anlatılan askerin dilinden, vatani, dini, milleti ve bayrağı karşısındaki duyguları ifade edilir. Bu asker, mukaddes kabul ettiği değerler için yaralanmayı, acı çekmeyi iftihar vesilesi kabul etmekte ve onların yolunda ölmeyi arzulamaktadır. Nigâr Bint Osman'ın «Cerihadâr»ında da aynı duygular ele alınıp anlatılır³⁰.

5. Şehitlik:

İslâmiyet'e göre Allah, din, vatan, bayrak ve millet uğrunda yapılan savaşta ölenler şehit olur. Şehitlerin Allah katındaki yerleri bizzat Kur'ân-ı Kerim'de belirtilmiştir. Şehitlerin faziletlerini anlatan birçok hadis de vardır. Bunlara inanarak savaşa katılan Türk askerinin en büyük emeli şehitlik mertebesine ulaşmaktır. Kahramanlık şiirlerinde bu konu devamlı işlenir. 1897 Türk-Yunan savaşını konu alan şiirlerde de din, vatan, millet ve bayrak yolunda şehit olmanın yüceliği ve bu rütbeye erişmek için askerlerimizin duyduğu arzu, geniş şekilde yer alır. «Hasan'ın Gazâsı»nda Fikret, harbe katılacak gönüllülere hitâbeden bir ihtiyarın ağzından, şehitlik hakkındaki düşüncelerini şöyle dile getirir:

Cinâne, cennet ü Didâre bi-melâl ü taab
Kavuşmak... Ah, bu her gün nasîb olur şey mi?

Aynı ihtiyar daha sonra:

Evet yiğitler, evet... Siz fedâ-yı nefis ediniz;
Vatan yolunda fedâ-yı hayât eden ölmez...

der. Bu Türk askerinin cihangirliğini izâh eden inancın ifâdesidir.

Tevfik Fikret, «Yenişehir Gâzîlerine» manzûmesinde, Yenişehir'in zaptı sırasında şehit olan askerlerimizi cennette, ebedî hayâta kavuşmuş olarak tasavvur eder:

29 Malûmât, nr. 84, 24 Mayıs 1313/7 Haziran 1897, s. 726.

30 Malûmât, nr. 82, 8 Mayıs 1313/20 Mayıs 1897, s. 689.

Cennette ettiniz siz ihyâ bu yıl baharı.

Bu mısırâda, değişik bir mekânda devam eden hayâtın ifâdesi vardır.

Esâsen Türk askeri savaşa «Ya şehit - ya gâzî olmak» düşüncesiyle gider. Recaizâde Mahmud Ekrem «Asker-i Os-mâniyân»³¹ şiirindeki:

Şehîd olmak ya gâzî... Budur maksûdu ancak

mısırâyıyla bu fikri belirtir. «Teşyîden Avdette» şiirinde aynı düşünce:

Gider meydân-ı harbe dönmemek azm-i şedîdiyle

Gider Osmanlı gâzî ya şehîd olmak ümîdiyle

şeklinde ifâde edilir. Askerleri cepheye uğurlayanlar da gi-denler için aynı dileği taşırlar.

Mehmed Emin «Tırhala Kalesine Bayrak Dikerken» isim-li şiirinde şehitlik idealini:

Târihlere yiğit adın yazdırana ne mutlu!

Yüreklere şehit kabrin kazdırana ne mutlu!

Bu devletin büyüklüğün arttırana ne mutlu!

Koçyiğitler! Ün alalım, serimizden geçelim.

şeklinde ifâde eder³².

Yine Mehmed Emin, «Şehid Yahud Osman'ın Yüreği» manzûmesinde, şehid Osman'ın ağzından, vatan için nelerin fedâ edilebileceğini anlatır³³. Hüseyin Hâşim, «Âheng-i Cenk Yahut Berk-i Celâdet» isimli, Namık Kemal'in açık bir şe-kilde tesirini taşıyan manzûmesinde, şehâdetin, bir sevdâ ha-linde gönüllerde yaşadığını, dünyadaki kısa ömrün mihne-tine katlanmanın gereksiz olduğunu, şehitlerin isimlerinin, milletin hâfızasından silinmeyeceğini terennüm eder³⁴.

Bu devirde yazılan bâzı şiirlerde, şehitlik ve şehitlerimiz

31 Servet-i Fünûn, nr. 322, 1 Mayıs 1313/13 Mayıs 1897, s. 146-147.

32 Malûmât, nr. 83, 15 Mayıs 1313/27 Mayıs 1897, s. 716.

33 Mütalâa, nr. 71, 3 kânunievvel 1313/15 Aralık 1897.

34 Malûmât, nr. 83, 15 Mayıs 1313/27 Mayıs 1897, s. 714.

etrâfında geliştirilen mücerret fikirler yanında, şehit düşmüş askerlerimizin müşahhas tasvirleri de yer alır. Sâdî imzâsıyla neşrolunan «Bir Şehid Oğlunun Lisânından» manzûmesi bunlardan birisidir³⁵. Hüseyin Talat imzâlı «Bir Şehidi Ziyâret»te de bir şehidin nâşî karşısında hissedilenler dile getirilir: Şehidin açık kalan gözleri bâğ-ı firdevsi seyretmektedir. Tavrı ise, yıldırımın bir nefer kıyâfetinde şekillenmesinden başka bir şey değildir. Alnındaki yara, bahtının yıldızıdır. «Sidre-i semâya», «dergâh-ı Kibriyâ'ya» yükselecek olan bu kahramana «Allah da âşıktır.»³⁶

6. Târihten İlham Alma:

Bir ilham kaynağı olarak târihe başvurma, çoğunlukla milletlerin çöküntü devrelerine rastlar. San'atkârlar, yeniden güç ve kuvvet kazanmak için kendilerine, târihlerinin ünlü şahsiyetlerinden örnekler seçerler, parlak devirlere duyulan özlemi dile getirirler.

Edebiyâtımızda târihten ilham alarak şiir yazma Abdülhak Hamid'le başlar. Onun, «Sultan Selîm-i Evvel Türbesini Ziyaret»³⁷ ve «Merkad-i Fâtih'i Ziyâret»³⁸ manzûmeleri bu konuda yazılmış ilk şiirlerdir. Hâmid'in Yavuz Sultan Selim hakkında yazdığı şiir, devrinde büyük bir akis uyandırır. Zamanının bâzî şâirlerince bu esere nazîreler yazılır. Daha sonra Muallim Nâci, «Selîme»³⁹, «Lisân-ı Fâtih'ten»⁴⁰ ve «Selâhaddin-i Eyyûbî»⁴¹ şiirlerini yazar. Nâci'nin bu konudaki en hacimli ve önemli eseri «Gâzî Ertuğrul Bey» manzûmesidir.

Millette umûmî bir heyecan uyandıran 1897 Türk-Yunan savaşı etrâfında yazılan şiirler, aktüel bir hâdisenin edebiyâta aksi mâhiyetindedirler. Şâirler, târihi, bir ilham vâsıtası olarak kullanmazlar. Savaşın kesin bir zaferle sona er-

35 Malûmât, nr. 86, 5 Haziran 1313/17 Haziran 1897, s. 760-761.

36 Neşâid-i Zafer, (Haz. Hacı Osman), Dersaadet, 1315, s. 12-4.

37 Tercümân-ı Hakikat, nr. 1368, 4 kânunîsânî 1883.

38 Bu şiir için bak. Ömer Faruk Akün, Abdülhak Hamid'in Merkad-ı Fâtih'i ziyaret manzumesi ve içindeki görüşler, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, İstanbul 1956, s. 61-104.

39 Şerâre, Dersaadet 1301, s. 9-10.

40 Tercümân-ı Hakikat, nr. 1837, 30 Temmuz 1884.

41 Yedigâr-ı Nâci, İstanbul 1314, s. 46.

mesi göz önüne alınırsa, bu tabii karşılanabilir. Ancak bu devirde, yukarıda belirttiğimiz örneklerle rağmen, sanatkarlarımızda, henüz şuurlu bir târih görüşünün olup olmadığını da hesâba katmak gerekir.

Bütün bunlara rağmen bâzı şâirlerimiz, kısa da olsa, târihe ve târihi şahsiyetlere bâzı temaslarda bulunurlar. Mehmed Emin «Cenge Giderken»de:

Osmancığın bayrağını aldirtmam

derken, Osmanlı devletinin kurucusuna imâda bulunur ve Osman Bey'in açtığı istiklâl bayrağının dalgalanmaya devâm edeceğini belirtir⁴². Aynı şâir, «Yunan Sınırını Geçerken» adlı manzûmesinde Osmanlı devletinin ilk merkezi olan Söğüt'ü zikreder ve bu kasabanın, ilk kuruluş yıllarındaki öneminin, bir efsane gibi, nesilden nesile, asırlarca anlatıldığını belirtir. Bu iki kısa temas şâirin, ilk kuruluş yıllarını bir ilham kaynağı olarak seçtiğini göstermektedir.

Ayrıca Mehmed Celâl «Çatalca ve Golos Muzafferiyeti»⁴³ ile «Evsâf-ı Celîl-i Pâdişahî»⁴⁴ manzûmelerinde, kazanılan zaferlerin, devletin kuruluş yıllarının destânî isimleri olan Ertuğrul Gâzî ile Osman Gâzî devrindeki zaferleri hatırlattığını, ordumuzun gösterdiği kahramanlıklarla Fâtih, Yavuz ve Kânûnî'nin ruhlarını şâd ettiğini söyler.

7. Bayrak - Sancak:

Bir heyecan dalgası hâlinde şiirimizi saran bu kahramanlık manzûmelerinde bayrak ve sancak umûmiyetle bir isim olarak zikredilir. Hemen bütün şiirlerde aynı durum söz konusudur. Esâsen bu devreye kadar edebiyâtımızda yer almış müstakil bir bayrak şiirinden veya bu unsurun, bir şiirin muhtevâsına hâkim olacak derecede önemle ele alındığından söz etmek mümkün değildir. Bu devrede yazılan şiirler arasında bayrağa en fazla yer veren Menemenlizâde Mehmed Tahir'dir. Tahir, «Kahramanâne Bir Hayâl» şiirinde⁴⁵, Hilâl'in, gurup vaktinin kızılığı içinde zuhûrunu ve gök-

42 Malûmât, nr. 80, 24 Nisan 1313/6 Mayıs 1897, s. 636.

43 Malûmât, nr. 82, 8 Mayıs 1313/20 Mayıs 1897, s. 692.

44 Malûmât, nr. 82, 8 Mayıs 1313/20 Mayıs 1897, s. 692.

45 Malûmât, nr. 81, 1 Mayıs 1313/13 Mayıs 1897, s. 608.

te Türk bayrağının teşekkülünü bir tablo düşüncesiyle resmeder. O bayrağı bir motif olarak bütün şiirine yayar ve onun etrafında bir değerlendirmeye de gider: Bayrak, savaş meydanlarını aydınlatan bir hilâle sâhiptir. Milletın penâhıdır. Güneşin ziyâsı sönse bile o sönmez. Her Osmanlı onun uğruna canını fedâ eder. Bu şiirde, İstiklâl Marşı'ndaki sancağın ilk ve basit şeklini görmek mümkündür.

İsmail Safa, «Gâzileri İstikbâl» şiirinde bayraktan şu şekilde bahseder:

O bayrak ki hem hâl ü şekli hilâl
Olur nûra gark ettiği yer helâl;
O bayrak ki Kur'ân'ı i'lân kılar,
O bayrağa kurbandır Osmanlılar.
Nasıl hisle tâbîse âyâtına
İtâat kılar öyle râyâtına.

Tevfik Fikret «Asker Geçerken» şiirinde sancağın, kırmızı rengiyle ezeli bir fecir gibi etrafı dalga dalga ışık saçtığını belirtir. Hasan'ın Gazâsı'nda ise bayrak, yere düşürülmemesi gereken bir varlık olarak ele alınır:

Hasan'dı bayrağı rekzeyleyen o gün tepeye;
Zavallı, tabyaya birlikte yaklaşırlarken
Şehîd olan çavuşun dest-i ra'se-nâkinden
Bu şanlı ra'yeti kapmış düşürmemişti yere;

Tepedelenlizâde Kâmil bayrağı, «Mecruh Gâzileri İstikbâl»de⁴⁶, kısa bir temas şeklinde de olsa, çok ayrı ve renkli bir tablo halinde resmeder. Zafer haberleri ile birlikte gelen yaralı gâzilerin vagonlardan inişini seyreden şâirin gözleri önünde manzara birden değişir, hayâlinde, yoğun sislerle kaplı bir vâdi canlanır. Sis tabakalarının altında hiçbir şey görünmemekte, sâdece savaşın uğultusu duyulmaktadır. Daha sonra sis tabakalarının arasından hafif bir ışık belirir. Bu ışık, sis tabakalarını yarar ve bütün vâdiyi aydınlığa boğar. Bu aydınlık ortasından «O reng-i âl ile» şanlı bir sancak yükselir. Bu renkli tabloda sancak, zaferin sembolüdür.

46 Malûmât, nr. 82, 8 Mayıs 1313/20 Mayıs 1897, s. 696.

8. Savaşın Yarattığı Sosyal Yaralar:

Milletin, yaőanılan umûmî ve aőırı heyecan havası için-
de savaşın meydana getirdiği ferdi ve sosyal ıztırapları far-
ketmesi mümkün değildi. Ancak heyecan dalgaları durulduk-
tan sonra insanlar, etraflarından nelerin kaybolduğunu, ek-
sildiğini ve deėiőtiėini farkedebilirler. Savaş sırasında Girit'
ten binlerce aile İzmir ve İstanbul'a gelmiştir. Bunların o-
ėunun hâli periőandır ve yardıma muhtatırılar. Ayrıca sa-
vaş, arkasında pek çok dul ve yetim bırakarak sona ermiőtir.
Bunların durumu, cemiyetin içinde, tedâviye muhtaç, ka-
nayan birer yara gibidir.

Ordumuzun, sınır boylarında kazandığı zaferleri, kah-
ramanlık ve hamâset duygularıyla dile getiren şâirlerin, sulh-
tan bir müddet sonra dikkatlerini, savaşın, toplum bünye-
sinde açtığı bu yaralara çevirdikleri görülür. Bu konuda ya-
zılmıő şiirler arasında Menemenlizâde Mehmed Tahir'in «Mu-
âvenet» şiiri önemli bir yer tutar⁴⁷. Her biri dokuz mısralık
beş bentten meydana gelen şiirin her bendi, savaşın yarattığı
ayrı birer ıztırap sahnesini, ayrı birer felâket tablosunu res-
meder. şâirin, bu şiiri yazmaktaki maksadı, isminden de an-
laőılacaėı gibi, millette yardım duygusunu harekete geçir-
mektir. şiirin dördüncü bendinde, savaşta şehit düşmüş bir
askerin, çocuklarıyla birlikte sefâlete düşmüş dul karısı an-
latılır:

Üç-beş çocukla, yirmi yaşında şu nev-civân
Kalmış hazn, cihân-ı maıőette b-medâr.
Solmuő bu bahçe, yirmi yaşında bu ihtiyâr
Kimdir acab ki eylemede dâimâ figan?
Zevcim, diyor, hayâtını vakfetti millete;
Dinim yolunda gitti cenân-ı őehâdete.
Erdik Hüdâ'ya őükürler olsun bu devlete
Ben kâilim sefâlete... Lâkin şu yavrular,
Allah'ım, âh! Merhamet et; olmasın heder.

Mehmed Emin «Yetim ocuk Yahut Ahmed'in Kaygu-

47 Resimli Gazete, nr. 47, 18 Eylül 1313/30 Eylül 1897, s. 554.

su» isimli şiirinde, köy yolu üzerinde oturmuş «on yaşında», «boynu bükük, bağı yanık, üstü başı eski püskü, yalın ayak», bir çocuğun, her gelene, askere giden babasından haber sormasını anlatır⁴⁸. Oysa Ahmed'in babası şehit düşmüştür.

Savaşın yarattığı ıztırapları konu alan şiirlerin çoğunda ya fakir düşmüş bir âile, ya da ölen bir baba, koca veyâ sevgili arkasından duyulan acı ve hasret dile getirilir. Recaizâde Mahmut Ekrem «Kırmızı Merkuplar» isimli manzûmesinde konuyu çok ayrı açıdan ele alır. Şiir dört ayrı plânda gelişir. İlk önce, köyün yiğitleri ile birlikte savaşa giden Mehmed Onbaşı'nın, oğlu Zeynel'den ayrılış ânı tasvîr edilir. Mehmed Onbaşı, dönüşte, oğluna «kırmızı merkuplar» getirecektir. İkinci bölümde, Mehmed Onbaşı'nın kahramanlıkları anlatılır. Üçüncü bölümde ise, bu kahraman askerin öldürücü bir yara alması, yere düşmemek için sarfettiği gayret, çektiği ızdırıp ustaca tasvîr edilir. Mehmed, hayatta kalmak ve devrilmemek için mücadele verirken, oğluna verdiği sözü hatırlar. Kırmızı merkuplar, öldürücü yaranın yapamadığını, oğluna verdiği sözü yerine getirememeye korkusu yapar ve Mehmed Onbaşı, yaslandığı kayanın dibine yığılır, şehit düşer. Son bölümde ise hasta yatağında, babasının getireceği «kırmızı merkuplar»ı sayıklayan Zeynel vardır. Bu şiirde, ilk defâ Recaizâde Mahmud Ekrem, savaşan askeri, sâdece bir kahraman, öldüren, ölen bir yiğit olarak değil, bir baba, savaş meydanlarının dışında da bir hayâtı ve sorumlulukları olan bir insan olarak ele alır. A. Nâdir'in «Vasiyyet»inde de, Memiş, buna benzer bir durum içinde anlatılmıştır.

1897 Türk - Yunan savaşını anlatan şiirlerden ele alıp incelediklerimizin çoğu, yukarıdan beri gördüğümüz gibi, devrinin tanınmış şâirlerinin eserleridir. Ancak, bu savaş sırasında, o devrin isim yapmamış şâirlerinin de, birçok şiir yazmış olduklarını söylemiştik. Gerek eski edebiyat geleneği içinde ve gerekse Servet-i Fünûn edebiyâtının şiirimize getirdiği yeni ifâde gücünü taklîd etmek sûretiyle kaleme alınan bu

48 Mütalaa, nr. 87, 1 Nisan 1314/13 Nisan 1898.

Şiirlerin dışında, bu savaş, halk edebiyatımızda da akis bulmuştur. Bizzat savaşa katılan AÇık Mehmed, bu muhârebe-yi baştan sona anlatan otuz dört kıt'alık bir destan yazmıŐtır. Devrin mecm alarında bu savaş etrafında söylenmiŐ, «T rk » isimli manzûmeler vardır⁴⁹. Bâzi şiirler de, isimle-rinden ayrı olarak konmuŐ «Millî» notu ile basılır⁵⁰.

Türk - Yunan savaşını konu alan şiirlerde belli baŐlı ko-nuların neler olduğunu gördük. Bu şiirler edebiyatımızda kahramanlık ve hamâset duygularının iŐleniŐini daha da ge-liŐtirir. Bu devirde yazılan şiirler, daha sonra, İstiklâl Savaşı yıllarında meydana gelen ve aşağı yukarı aynı duyguları iş-leyen harp şiirlerine de örnek ve kaynak olurlar⁵¹.

49 Malûmât, nr. 107, 30 TeŐrini evvel 1313/12 Kasım 1897, s. 1135; Malûmât, nr. 109, 13 TeŐrinis ni 1313/25 Aralık 1897, s. 1181.

50 Malûmât, nr. 108, 7 TeŐrinis ni 1313/19 Kasım 1897.

51 İsmail Habib, *O Zamanlar*, İstanbul 1937, s. 130; *Yeni Gün*, 21 Nisan 1338/1922, nr. 473-860.

FÂRUK NÂFİZ ÇAMLİBEL'İN KULLANDIĞI İĞRETİ AD ve GİZLİ İMZALAR

Fevziye TANSEL

Fâruk Nâfiz Çamlıbel'in
ölümünün onuncu yıldönümü
dolayısıyla aziz hâtırasına!

İlk şiirlerini henüz onbeş-onaltı yaşında iken yazıp neşretmeğe başlayan Fâruk Nâfiz Çamlıbel 18 Mayıs, 1898—8 Kasım, 1973), Millî Edebiyât Devri'nin başta gelen şâirlerindendir. **Yıldız Yağmuru** ve **Ayşe'nin Doktoru** adlı iki romanı bulunmakla berâber, Balkan Savaşı yıllarından itibaren yaşamlanan, ömrünün son yıllarına değin yazdığı şiirleriyle kazandığı ün gittikçe artmış, ardında bıraktığı eserleri, ona edebiyât tarihimizin unutulmaz şahsiyetleri arasında ma'nen yaşayabilme hakkını kazandırmış bulunmaktadır.

Fâruk Nâfiz'in şiirlerini, İstanbul Kız Lisesi'nin henüz orta kısmında öğrenci bulunduğum yıllarda zevk ve heyecânla okumağa başlamıştım; bana şiirin zevkini tattıranların başta gelenlerinden biri de Fâruk Nâfiz'dir. İstanbul Üniversitesi'nin Edebiyât Şu'besini bitirip araştırma sâhasına yönelince, üzerinde durduğum şâirlerden biri de Fâruk Nâfiz oldu. O zamândan bu yana, eski ve yeni gazeteleri, muhtelif neşriyatı tararken ehemmiyetleri, kıymetleri dolayısıyla haklarında not aldıklarım arasında ihmâl etmediğim, pek çok malzeme elde edebildiğim san'atkârlarımızdan biri de Fâruk Nâfiz'dir.

Araştırmalara yöneldiğim, **Ülkü** dergisinin İmtiyâz Sâhibi bulunduğum sıralarda, bu mecmuanın Müdürü rahmetli hocam Fuad Köprülü bol-bol okuyup not almamı, bu arada kitap tanıtma ve tahlilleri yazmamı da tavsiye etmişti. O bibliyografya makâlelerimizden ikisinde, kırkdört-kırkbeş yıl önce, Fâruk Nâfiz'in Kanâat Kitabevi tarafından 1938'de ba-

silan Akıncı Türküleri ile Tatlı Sert adlı eserlerini ele almış-
tık; Millî Edebiyât Devri Şiir Sâhasında Âşık Tarzı Te'sirleri
adlı makâle dizisinin dördüncü bölümünde, bu devir şâirleri
arasında Halk Edebiyatı te'sirini eserlerinde kuvvetle hisset-
tiren Fâruk Nâfiz'in böyle şiirleri incelenmiştir¹. Bunların
neşredildiği o yıllarda onunla şahsen tanışmak bakımından
tâli'miz gülmemişti..

1964 yazında, rahmetli hocam Fuad Köprülü İstanbul'da
Akbiyık'taki evini, kütüphanesi dışında tamâmiyle boşaltmış,
Etiler'de satın aldığı apartıman katına taşınmıştı. Haftanın
iki gününde biraz olsun dinlenmek, hava almak için öğle-
den sonraki üç-beş sâatini, Balta-limanı kıyısındaki o çok sev-
diği, Kapri kır kahvehânesinde geçiriyordu; bu sessiz kır kah-
vehânesine, onun bulunduğu sâatlerde, Demokrat Parti'den
bazı dostları da gelirdi. O Sıralarda, Diyânet İşleri Başkan-
lığı'nın ikinci baskısını yapacağı Türk Edebiyatı'nda İlk Mu-
tasavvıflar ile, Türk Tarih Kurumu'nun yayımlayacağı Ede-
biyât Araştırmaları adlı kitabının tashihleriyle uğraştığımız-
dan, kendisi ile çok def'a bu kır kahvehânesinde görüşüyor-
duk. Oraya hemen-hemen her toplantıda gelenlerden biri de
Fâruk Nâfiz'di; işte bu toplantılar dolayısıyla, çok dürüst,
ince ve zarif, nüktedân bu şâirimizle tanışmak bahtiyârlı-
ğına erişmiş oluyordum. 1971'de kurulan, rahmetli aziz ar-
kadaşım Nihad Sâmi Banarlı'nın başkanlığında senede bir-
iki def'a toplanan Kubbealtı Dil Cemiyeti'nin aslı a'zâların-
dan biri de Fâruk Nâfiz idi; bu toplantılar sebebiyle, ara-sıra
da olsa, ölümüne kadar, yaklaşık üç yıl onunla görüşebilmiş-
tik.

F. Nâfiz, muhtelif maksadlarla, daha çok mizâhi yazı-
larında sayıca epeyi tutan mahlas, birkaç da remz, ya'ni im-
zâsını gizleyici sembol ve şekiller kullanmıştır.

Hamâmî-zâde İhsân, " Ak Baba'da Kalender mahlasıyla
manzûmeler yazan Fâruk Nâfiz Bey'dir. ", demekle, bu adın
onun tarafından kullanıldığını kaydettiği gibi², şâirimizin ge-

1 Sırasıyle bk., c. XI., nu. 61, Mart, 1938, s. 91-96; Fâruk Nâfiz'in
ölümü üzerine, Kubbealtı Akademi Mecmuası'nda, Nihad Sâmi Ba-
narlı'nın, Kubbealtı Cemiyeti'nin aslı a'zâlarından Prof. Dr. Kaya Bil-
gegil'in, bizim de bir makalemiz neşredilmiştir (Yıl-3, nu. 1, 1 Ocak,
1974).

2 Divân-ı İhsan, İst., 1347/1928, Ahmed İhsan Matbaası, s. 90.

rek bu, gerek Çamdeviren iğreti adının geçtiği mısraları içine alan şiirlerinin de bulunduğu **Tatlı Sert** adlı eseriyle bunları kendisinin de açığa vurduğu anlaşılır.

Mizâh'ın 16 Mart, 1951'de çıkan sayısında, Fâruk Nâfiz hakkındaki yazıda, "Üstâdın Çamdeviren, iğne ile Kuyu Kazan gibi dokunaklı imzâlarla yazdığı mizâhî hicivler yıllarca gazete ve mecmualarımızın sayfalarını süslemiştir. **Mizâh**'ın intişârındanberi yazılarını zevkle okuduğumuz Akıllı Ozan da, Deli Ozan da odur „ denildiğine dayanarak, mahlaslarından beşinin tesbit edilmiş olduğunu söyleyebiliriz³. Biz, onun bu iğreti adlarına, yanılmıyorsak, günümüze kadar hiçbir kaynakta bahsedilmemiş olan bir başka iğreti adını daha katabiliriz: İsmâil Vecîh..

Halil Nihad Boztepe'nin **İstiklâl** gazetesinde, ba'zı şiirleri mizâhî olarak ma'nâlandırıldığı **Şerh-i Muzâmîn** başlıklı makâle dizisi yayımlanmıştır. Bunlardan birinin aracılığıyla, Fâruk Nâfiz'in kullandığı iğreti adlardan birinin de İsmâil Vecîh olduğunu öğrenmiş oluyoruz; Halil Nihad bu yazısında, İsmâil Vecîh'in **Tarîk** gazetesinde yayımlanan ve Nedîm'in gazeli'ne nazîre olan şiirinin beş beytini şerh etmiştir. Bu makâlenin, yalnız üzerinde durduğumuz mes'eleyi ilgilendiren kısımlarını veriyoruz⁴:

" Kârî'n-i kirâmın da (Saygı değer, şerefli okuyanların da) ma'lûmu olduğu üzere bir zamândanberi gazetelerde Serkenkebin, Hakkî Nâşir, Kevkeb Fâhir, İsmâil Vecîh, Fâhir Nâmî, İnâyet Zihnî ...ilâ-âhire (başından sonuna değin) misillü garib-garib imzâlara tesâdüf edilmektedir. Şârih-i fakir gibi erbâb-ı merâktan olanlar, bu isimlerin hakikî sâhiblerini sorup öğrenmişlerdir. Bu gibi uydurma isimlere Dîvân Edebiyatı'nda nâm-ı müste'âr ve güzel Türkçe'de iğreti ad ta'bir olunur ki neşriyât âlemince başlıca iki maksadla isti-

3 **Mizâh**'ın 16 Mart, 1951 tarihli sayısında yayımlanan bu yazı, Hilmi Yücebaş'ın **Fâruk Nâfiz Çamlıbel, Bütün Cebheleriyle Hayâtı, Hâtıraları, Şiirleri** adlı eserine nakledilmiştir (İst., 1974, Yaylacık Matbaası, s. 44-45). Bu esere, bize bildirilmeksizin, **Ülkü**'deki makalelerimiz de, dipy-notlarından ba'zıları atılmak sûretiyle alındığı gibi, epeyi tertip yanlışını içine almaktadır (S. 137-160; yk.; bk., not.-1).

4 Nu. 306, 11 Kasım, 1919. Metindeki, ba'zı gençlerimizin kolayca anlayamayacaklarını sandığımız kelimelerin ma'nâlarını aprantez işareti içerisinde verdik.

mâl olunur (kullanılır): (1) Muharririn yazdığı eser hakkında emniyeti olmaması; (2) Muharririn âlem-i matbûâtta zât ve sıfatının (kendinin ve adının) bilinmesini ârzû etmemesi. Bu ikinci sınıf mensûbları ale'l-ekser (ekseriyetle, çoğu) ekâbirden olur.

“ Geçen gün **Tarık** gazetesinde Nedîm'i tanzîren hezl vâdisinde yazılmış bir **Gazel** gördüm ki sâhibi İsmâil Vecîh'dir. Bi't-tahkik öğrendiğime nazaran bu İsmâil Vecîh, geçen hafta Münzevi unvânlı şiirini şerh etmiş (ma'nâca genişleterek açmış) olduğum Turancı genç şâirlerden Fâruk Nâfîz Bey'dir. Yine istitlâ'âtına nazaran, mû-mâ-ileyhin (haber aldığıma göre, adı geçenin) iğreti ad kullanmasının sebebi, Hececiler'e karşı Arûz'a meyyâl görünmek istememesi imiş. Yüzündeki nikâbı (örtüyü) çıkarmış olduğumdan dolayı beni afvetsin; çünkü şâirinin vazifesi yalnız eserin medlûlünü (gösterilen ma'nâsını) şerh etmekten ibâret olmayıp, müessir (eserin sâhibi) hakkındaki ma'lûmât ve istitlâ'âtını da kâri'lere bildirmektir ” denilmiş, **Gazel**'in aşağıdaki sekiz beyti kaydedilmiştir:

Dâmen-i vashını yârin⁵ tutarım şübhem yok
 Hele hânemde biraz zeytun ile nân⁶ olsun
 Şiddet-i cû⁷ ile mestâneliğimden ne zarar
 ki yeter kış geçerek mevsim-i Nîsân olsun
 İntihâbâta felek öyle fusûn⁸ etsün ki
 Toplanan Meclis'imiz Meclis-i yârân olsun
 Ey Nihâd al eline sâzını, vur nızrâbı
 “ Dökülen mey, kırılan şîşe-i rindân⁹ olsun! „
 Dediler nâmzed olmuş bana, Fâzıl Ahmed
 Ben dedim kim yakışırda ona A'yân olsun
 Sen ve ben meclis-i yârâna uzak bendeleriz
 Bize mahfil¹⁰ yetişir gûşe-i Dîvân olsun
 Bir gazel yazdı Vecîh eyledi bâzâra metâ'¹¹
 Yakışır dillere her nüktesi destân olsun

5 Sevgilinin kavuşma eteğini.

6 Ekmek.

7 Açlık şiddeti.

8 Sihr, büyü.

9 Ehl-i dilin, gönül sâhiblerinin şisesi, kadehi.

10 Toplanılacak yer, cemiyet, meclis.

11 Kıymetli mâl, sermâye.

Halil Nihad, bu Gazel'in Tarîk'ta basıldığını, Fârûk Nâfiz'in Tarîk'taki eserlerinde bu iğreti adı kullandığını yazmış, fakat bunun yayımlandığı sayısını kaydetmemiştir. Bunun, Tarîk'daki basımında,

**Ramazân âyî gelür bir hele Şa'bân olsun
Değme cünbüş ederiz yâr şitâbân¹² olsun**

matla' beytinin eksik olduğunu tesbit etmiş bulunuyoruz¹³.

Farûk Nâfiz'in Tarîk'ta, yine İsmâil Vecîh iğreti adıyla neşrettiği bir Gazel'i ile, **Günün Eğlencelerinden** umûmî başlığı ile, **Hediye-i İntihâb—1; Hediye-i İntihâb—2** adlı üç şiirinden başka, **Rüşvet**, **Üvey Evlâd** adlı, nesir şeklinde, iki küçük hikâyesini de bulabildik¹⁴.

Günümüzdeki röportajların çoğu, bu nev'in nasıl hazırlanacağı, konuşulan o kimse hakkında bilgi noksanlığı yüzünden ma'nâsız suâlleri içine almakta, dolayısıyla birşey kazandırmamaktadır. Bunlara benzemeyen, bu nev'in oldukça başarılı bir örneği Öz Dokuman tarafından hazırlanan, Sedat Dizici'nin resimlendirdiği **Büyük Şâirimiz Fârûk Nâfiz Çamlıbel'le Bir Konuşma**'daki ma'nâlı sorulardan biri de, "İlk şiiriniz nerede yayımlandı?" dır¹⁵.

Birçok şâirlerimiz gibi, F.N. Çamlıbel'in de ilk şiirleri konusunda bir inceleme yapılmamış olduğundan, bu soruya verdiği cevâbı bizi epeyi ilgilendiriyordu. Şâirimiz, "Şiir denilir mi, denilmez mi bilmiyorum. İlk manzûm yazım, çocuk denilecek bir yaşta, iğreti bir adla **Çocuk Dünyası**'nda çıktı. Hâtırimda kalmasının biricik sebebi de, Sâat başlıklı bu yazının aynı yıl basılan İlkokul **Okuma** kitaplarında yer almak gibi bir tâlihe mazhar (nâil olmuş, erişmiş) olmasıdır:

**O her zamân, üşenmeden
Ve durmadan mırıldanır;
Duyarsın işte dinlesen,
Takırdılar, lakırdılar:**

"Tirik, tırak... Tirik, tırak..

"Ayıb, ayıb çalışmamak! ..

12 Çabuk, koşarak gelen sevgili.

13 **Tarîk**, nu. 106, 8 Kasım, 1919.

14 Aynı gzt., sırasıyla bk., nu. 109, 97, 104, 90, 114; 11, 30 Ekim, 6 Kasım, 23 Ekim, 16 Kasım, 1919.

15 **Hayât Tarih Mecmuası**, Yıl-6, c. II., Ocak, 1971, s. 35-40.

“Bu mazhariyetin tek sebebi de, yazının değerinden değil, o Balkan Harbi zamânında, bizde henüz çocuk edebiyâtının yerleşmemesinden ileri geldiği muhakkak.. Ancak, beni eşe - dosta tanıtan ilk şiirim, Celâl Nûrinin **Edebiyâyt-ı Umûmiyye Mecmuası**’nda çıkan **Şark’ın Sultânları**’dır” diyordu¹⁶; sözlerine, **Şark’ın Sultânları**’nın Birinci Dünyâ Savaşı sırasında yayımlandığını da ilâve etmiştir.

F.N. Çamlıbel’in bu konuşmasında, bizi en çok ilgilendiren, **Sâat** adlı şiirinin **Çocuk Dünyâsı**’nda iğreti bir adla basıldığına dâir edindiğimiz bilgi oldu; fakat, bu iğreti adın ne olduğunu açığa vurmuş değildi. **Çocuk Dünyâsı**’nı vaktiyle taramış, bu şiirin onun tarafından yazıldığını anlayamamıştık. Adı geçen dergiyi bir daha gözden geçirince, **Sâat** adlı şiirin M.N. gizli imzâsıyla basılmış olduğunu gördük¹⁷; böylece, şâirimizin adı yerine kullandığı remzlerden birini tesbit edebilmiş bulunuyoruz.

F.N. Çamlıbel’in, ilk şiirleri hakkında verdiği bilgi de çok ilgi çekici ve faydalı idi; onun san’at hayatının ilk adımını teşkil ediyor, o zamâna değin incelenmemiş bir mes’eleyi aydınlatıyordu; bu yüzden, onun iğreti adları, adını gizlediği imzâlarını ele aldığımız bu incelemede, konunun sınırını biraz aşarak kendisiyle ilgili bir hâtıramızdan bahsedeceğiz:

Ba’zı şahsiyetlerin hâtıralarında, kendileriyle yapılan mülâkâtlarda hâfızalarına dayanarak çok eski yıllarda geçmiş hâdiseler hakkında verdikleri bilginin gerçekte bağdaşmadığına rastlarız. Fâruk Nâfiz’in ilk şiirlerini yazıp neşrinden, kendisiyle mülâkâtın yapıldığı zamâna kadar yarım asrı aşan zamân geçtiğinden, belki mühim saymadığı için bu husûsta verdiği bilgide yanıldığı görülmektedir:

Hayât—Tarih Mecmuası’ndaki Fâruk Nâfiz Çamlıbel’le **Bir Konuşma**’da kendisine sorulan, “ İlk şiiriniz nerede yayımlandı „ ve buna verilen “İlk manzûm yazım henüz çocuk sayılacak bir yaşta, iğreti bir adla **Çocuk Dünyâsı**’nda çıktı „ cevâbı, bize göre, kesin bir ma’nâ ifâde etmemektedir; çünkü

16 Bu şiir, adı geçen mecmuanın 21 Kânûnüsânî, 1332 (3 Şubat, 1917) tarihli 14’üncü sayısında yayımlanmıştır (S. 348-49). Bu şiirine verdiği kıymet dolayısıyla, 1915-17 tarihleri arasında yazdığı şiirlerini içine alan eserinin adını ve ilk şiirini teşkil eder (**Şark’ın Sultanları**, İst., 1918, Orhâniye Matbaası).

17 Yıl-12, nu. 59, 24 Nisan, 1330 (7 Mayıs, 1914).

ilk şiirim ifâdesi hem ilk yazılan, hem ilk basılan şiiri ma'nâ-larını içine alır. Elimizdeki malzemeye dayanarak, onun ilk yazılan, ayrıca ilk basılan şiirinin hangisi olduğunu tesbite çalışınca şu sonuca varmış bulunuyoruz: Yazılış bakımından en eski şiiri, 1913 Mayıs'ında kaleme aldığı **Eserlerimin Rûhu**'dur¹⁸. Şiirlerinin sonundaki tarihlerden anlaşıldığı üzre, bundan sonra sırasıyla, 1913 Haziran'ında **Temâşây-i zulmet**¹⁹, bu yılın Ağustos'unda **Muhâbere ve Muhâvere**²⁰, 1914 Ocak'ında **Âşiyân-ı Harâb**²¹, aynı yılın Mart'ında ise **Sâat** başlıklı şiirlerini yazmıştır²². Bu ilk basıldığı tarihlerin, yazıldığı sıraya göre olmadığı görülür: Basılan şiirlerinin ilki **Temâşây-i Zulmet**'tir; **Peyâm**'ın 15 numaralı ilâvesinde, 16 Şubat, 1914'de çıkmıştır. Bundan sonra, aynı gazetenin ilâvesinde, sırasıyla, yine 1914'de, 16 Mart'ta **Âşiyân-ı Harâb**, 20 Nisan'da **Muhabere ve Muhâvere**, 14 Mayıs'ta **Eserlerimin Rûhu** başlıklı şiirleri yayımlanmıştır **Sâat**, **Eserlerimin Rûhu**'ndan bir hafta önce, 7 Mayıs, 1914'de yayımlandığından, basılan ilk şiiri değil, dördüncüsüdür. F. Nâfiz Çamlıbel'in **Peyâm**'da neşredilen dört şiirinde dil, nazım tekniği bakımından **Servet-i Funûncular**'ın, **Fecr-i Âtîciler**'in ve başkaca üslûb husûsiyetleri bakımından **Cenâb**'ın, **Ahmed Hâşim**'in te'sirinde kaldığı anlaşılır. **Sâat** ise, dil, v.b. husûsiyetleri bakımından, millî edebiyâta yönelişinin ilk adımı sayılabilir.

Fâruk Nâfiz Çamlıbel'le **Bir Konuşma** başlıklı röportajın basımından sonra, az önce bahsettiğimiz beş şiirinin tam metinlerini de içine alan **Fâruk Nâfiz Çamlıbel'in İlk Şiirleri** başlıklı incelememiz²³ hakkında, Kubbealtı Cemiyeti a'zâlarının bir toplantısı dolayısıyla kendisiyle görüşmemiz mümkün oldu. Müstehzî bir tebessümle, tanıdıklarından ba'zılarının te-

18 **Peyâm** gzt., **Edebi İlâve**, nu. 34, 1 Mayıs, 1330 (14 Mayıs, 1914); sonunda, **Moda — Mayıs**, 1329 (1913) tarihi vardır.

19 **Peyâm**, **Edebi İlâve**, nu. 15, 3 Şubat, 1329 (16 Şubat, 1914); **Moda — Haziran**, 1329 tarihi görülür.

20 **Peyâm**, **Kısm-ı Edebî**, nu. 31, 7 Nisan, 1330 (20 Nisan, 1914); sonunda **Bahâriye — Ağustos**, 1329 tarihi vardır.

21 **Peyâm**, **Edebi İlâve**, nu. 23, 3 Mart, 1330 (16 Mart, 1914); sonundaki tarih, **Bahâriye — Ocak**, 1329'dur.

22 Yk. bk., not — 17; sonunda, yazıldığı tarihi gösteren **Bahâriye — Mart**, 1330 kaydı vardır.

23 **Hayât — Tarih Mecmuası**, Yıl-7, c. II., nu. 10, Kasım, 1971, s. 25-29.

lefon ederek ilk şiirlerine dâir o yazıyı gördün mü diye sor-
duklarını, bu husustaki fikrini öğrenmek istediklerini, ba'zı-
larının işi şakaya boğduklarını anlattı; **Hayât—Tarih Mec-**
muası adına da, hâtıralarında yanıldığını gösteren böyle bir
yazının basılmasından yana olup-olmadığının yine vefelefonla
kendisinden sorulduğunu, böyle bir yazının neşrinde mahzur
görmediği cevâbını verdiğini ilâve etmişti.

Fâruk Nâfiz'in, üzerinde durduğumuz M.N. gizli imzâ-
sından başka, A.F. (E?-F. ف.ا) remzini de kullandığını
tesbit etmiş bulunuyoruz: Fâruk Nâfiz'in, **Maymunlar'ın Şar-**
kısı adlı yazısında, kendisine ta'rizde bulunanları, " imzâları"-
nın üstünde tek satır yazmağa cesâret edemeyenler ,, olarak
vasıflandırdığından, fakat kendisi de yazılarının altına asıl
adi yerine A.F. harflerini koymakla suçlandırmış olduğu şeyi
yapmış olduğundan bahsedilmiş, dolayısıyla bu gizli imzâ-
nın onun tarafından kullanıldığı açığa vurulmuştur²⁴.

F.N. Camlibel'in Çamdeviren, Deli Ozan, Kalender'e, iğ-
reti adlar hakkındaki **İndeks**'te yer verilmiştir²⁵. İğne ile Ku-
yu Kazan ve Akıllı Ozan'ın ona âid bulunduğunu **Mizâh**'daki
bir yazı dolayısıyla öğrenmiş oluyoruz. Bunlara, bu inceleme-
de üzerinde durduğumuz İsmâil Vecih iğreti adını, M.N ve
A.F. (E ?-F.) remzlerini de katarsak altı mahlası, ayrıca
gizli iki imzâsı da bulunduğu sonucuna varırız. Fâruk Nâfiz,
sayısı altıyı bulan bu iğreti adı ve iki remz'i, acabâ hangi ta-
rihlerde, hangi şiirlerinde, ne maksadla kullanmıştır ? Bu
mes'elelerin çözümü, onun böyle şiir ve nesirlerinin tesbitin-
den sonra mümkün olabilecektir. Ona âid iğreti adları, remz'-
leri önceleri bilmediğimiz için, bu gibi yazılarından ancak
ba'zılarını tesbit edebilmiş bulunuyoruz ; bu sûretle neşret-
tiklerinden çoğunun, basılmış eserlerinde yer almadığı gö-
rülür. Nesir şeklinde, mizâhî epeyi fıkrası bulunduğu anla-
şılmaktadır. Muhtelif şiir kitaplarında, sayıca az olmayan kü-
çük hikâyeleri yok değildir; onun nesir şeklinde küçük hikâ-
yeler de yazdığını, ancak, İsmâil Vecih iğreti adını da kul-
landığını tesbit edebildikten sonra öğrenmiş, edebiyâtımıza

24. Şebâb mec., nu. 16, 12 Teşrinisânî, 1336 (12 Kasım, 1920).

25. Nâile Binark ile Saide Arslanbek'in birlikte hazırladıkları
Tanzimât'tan Bugüne Türk Yazı Hayâtı'nda Takma Adlar İndeksi'n-
de şairimizin iğreti adlarından yalnız üçü kaydedilmiştir (Ankara,
1971, Güven Matbaası, s. 14, 15, 18).

kazandırdığı muhtelif nevi'deki eserlerine bir yenisini de katmış oluyoruz.

Yukarıda bahsettiğimiz üzere, Fâruk Nâfiz'in İsmâil Vecîh iğreti adı ile iki **Gazel'i**, **Hediye-i İntihâb** başlıklı mizâhî iki hicviyesi, **Rüşvet** ile **Üvey Evlâd** isimli iki küçük hikâyesi vardır.

Fâruk Nâfiz Çamlıbel dinlenmek maksadıyla, 1973 Kasım'ı başlarında **Samsun** vapuruyla Akdeniz seyahatine çıkmış, bu yolculuğu sırasında, 8 Kasım Perşembe günü vapurda ölmüş, aziz na'sı İstanbul'a getirilerek 11 Kasım Pazar günü Zincirlikuyu-mezârlığı'nda toprağa verilmiştir. Şu anda, şâirimizin,

Yerin altında devâm etmesidir bence ölüm

Yerin üstünde görüp geçtiğimiz ru'yânın

beytini hatırlayarak, ölümünün onuncu yıldönümü dolayısıyla de kendisini rahmetle anıyor, henüz yirmibir yaşında iken İsmâil Vecîh iğreti adıyla neşrettiği **Üvey Evlâd** başlıklı küçük hikâyesinin tam metnini veriyoruz. Bir başka yazımızda, aynı mahlası kullandığı **Rüşvet** isimli küçük hikâyesini ve üç şiirini de ileride neşretmeğe çalışacağız.

Ankara — 9 Mayıs, 1983

ÜVEY EVLÂD

Mahallenin bütün çocukları her akşam mektepten avdet edince kasabanın bu geniş meydana toplanarak oynarlardı, içlerinde bütün mahallede tanınmış güçlü, kuvvetli efeler olduğu gibi, cılız vücûdlu, solgun benizli mini-mini çocuklar da vardı; ma'a-mâ-fih (böyle ise de) bu yaşları, yapıları, güçleri kuvvetleri müsâvi olmayan zümre arasında garib bir âhenk mevcûd olduğu inkâr edilemezdi. Ba'zan daha irileri aralarında bir kompo teşkil ederek küçükler alayına meydana okur gibi vahşî ve hod-bîn (kendini beğenmiş, bencil) bir tavır takınmakla berâber, yine hep bir-arada eğlenmekten zevk almakta idiler; hattâ mini-minilerin şumarıklıkları büyükler tarafından çok def'a afvedilirdi. Küçükler arasında husûle geliveren ufak-tefek kavgacıklar bile, büyüklerin müdâhalesiyle (araya girmesiyle) hemen halledilir, biraz

birisinden alınarak, biraz diğerine verilerek, başlamak üzere olan bir münâzeanın (ağız kavgasının) sonu tatlıya bağlanırdı.

Senelerdenberi mahallenin bu tarzda devâm eden hayâtını mühim bir hâdisenin bozduğunu hâtırlayanlar yoktu. Bu hoşnûdi (hoşnûdluk, memnûnluk) içinde geçen mahalle hayâtının hemân her şeyi o kadar tabî'î ve tatlı görünmekte idi. Yalnız, geniş meydânın sol tarafındaki kavak ağacının dibindeki tahta sedire yaydığı öd-ağacı ve yâsemin tesbihleri meraklılara satan harâb mescidin ihtiyâr imâmı, bu çocuk gürültüsünden bıkmış usanmıştı. Ona sorulursa, o bütün bu çocuk gürûhuna (takımına, bölüğüne) şeytanın yavruları der, senelerdenberi oyunlarından, türkülerinden bıktığı bu mektep kaçaklarının herbirine dâir bir ser-güzeşt (baştan geçen, hikâye) anlatırdı.

Meselâ, şu dâimâ önden koşan, ince bacakları üzerinde ağır bir yük sıkletiyle canlanan vucûdünü bir demir zırh gibi her yumruğa alıştırmış, sarı saçlı, mâvi gözlü, kırmızı çehreli çocuk, bütün alayın en meşhûr kaba-dayısı idi. Hemân bütün çocuklar ondan korkar gibiydi. N'îçin ? Bunun sebebini kimse bilmezdi. O asıl ve kibâr etvârıyla (tavırlarıyla, hâliyle), bi'l-akis, ilk görünüşte insâna hürmet telkîn eden bir câzibeye mâlikti. İnce bacaklarını habseden beyaz pantalonu, geniş göğdesini örten maren yakalı lâciverd caketî, onu herkese sevgi veren bir zarâfet içinde göstermekte idi; fakat bütün çocuklarda birleşen fikre göre, bu kibarlık içinde görünen vucûdün kalbinde korkunç bir ihtirâsın ateşi yanardı ki ba'zan bir kıvılcımı ile bütün bir neş'e muhitini tutuşturur, bütün bu çocuklar alayını birbirine katıştırarak alev ve ateş içinde sersemletirdi.

Diğeri, şu siyah, dalgalı saçları altında beyaz bir gül gibi sîmâsına gölge veren siyah kaşlı, iri siyah gözlü çocuk diğerlerine emredebilecek bir husûsiyeti hâiz idi. Söze başladığı zamân billûr bir derenin akıntısına benzeyen âhengi altında sanki her şey bir ebkemiyyet kesbederdi (dilsizlik hâsıl ederdi) . O söylerken sanki bütün çocuklar, " Evet ! ,, demek isteyen bir hisle başlarını eğler, onun arkasında hemen koşmak için sabırsızlanırlardı.

Diğerleri bütün o küçükler kalabalığı hepsi başka-başka tabiatte idiler. Kimi cılız vucûdüne bakmayarak bir An-

nibal²⁶ gibi cesûr görünmeğe çalışır. Kimi mâvi gözlerini süzerken bir Alkibiyad²⁷ gururuyla meydân okumak ister. Kimi de bir Donkişot zekâsıyla sıkına-sıkına yumurta kadar cüssesini bir öküze benzetmek hevesini beslerdi. Belliydi ki bu çocuklar alayının en büyüğünden en küçüğüne kadar hepsinde bu kalabalığın ele-başısı olmak ârzûsu vardı ve bu tecrübesiz canbazlar bu neticeyi kazanmak için aynı ip üzerinde oynamaya çıkmış olmalarına rağmen birbirlerine dost ve muhib (mahabbetli) görünüyorlardı.

Kasabaya ilk geldikten biraz sonra mahallenin bu tatlı eğlencesini keşfeder-etmez, ihtiyâr imâmın dalları yerlere kadar dağılan iri kavak ağacı dibindeki sedirine misâfir olmağa başladım. Çocukların birbirleriyle kavgalaşarak, fakat sonra dâimâ sıcak bir musâfaha (el-ele tutuşma) ile neticelenen oyunlarını seyretmek pek hoşuma gidiyordu. Yavaş-yavaş bu alayın bütün kahramanlarıyla uzaktan bir âşinâlık (tanımaklık) te'sis edebildim; onların hepsinde gurûr ve nahveti (kibri, kendini beğenmeği) öğrenmeğe çalışan ince bir nezâket vardı ki temâşâsı bana zevk verirdi; fakat beni asıl düşündüren içlerinden bir tânesi olmuştu.

Bu, yumuşak bir saçın çerçivelediği solgun benizli bir cocuktu. İnce kaşlarının altında ferî (parlaklığı) söyünmüş elâ gözlerinin donuk parıltısı bana ilk hüznü verdi. Bundan bir gömlek vardı. Eskimeğe yüz tutan rubaları (elbise-cûdünü taşıyamıyacak kadar mecâlsiz (hâlsiz) görünüyordu. Üzerinde kenarları beyaz tire ile işlenmiş kırmızı faniladan bir gömlek vardı. Eskimeğe yüz tutan rubaları (elbiseleri) solgun, fakat temiz ve nârin çehresinin hüznünü bir kat daha artırmakta idi.

Onu diğer çocuklar ile oynarken hiç görmedim. Evvelâ, zavallı, hasta diyordum; hâlbuki sonra anladım ki hasta değildi. Bütün o ferî sönmüş nazarların ara-sıra parlamışları, ba'zan ânî bir isyân içinde feverân eden (kaynayıp fışkıran) hissiyyâtının coşkunlukları ile şu koca meydânda tek başına bir koşuşu, yâhût küçüklerden birinin müstehzi handesine (eğlenen bir gülüşüne) karşı elini asabî bir kuvvetle sal-

26 Annibal (Hannibal), Kartacalı general (M.Ö. 246-183).

27 Alcibiades, Atinalı general ve devlet adamı (M.Ö. 450-404); çocukluğundan beri amcasının yerini tutmak istemiş, Atinalılar'ı bu yüzden savaşımlara sürüklemiştir.

layışı vardı ki hasta olmadığına delâlet ediyordu; fakat mâhiyetini bir dürlü anlayamadığım mechûl bir sebep onu bu çocuklar gürûhundan uzak bırakmakta idi. Hemân her akşam, o da diğerleri gibi kasabanın bu koca meydânına koşar ve bütün alay neş'e ve şatâret içinde eğlenceli bir oyuna hâzırlanırken, o bir taşın üzerine oturarak, parıltısı donmuş iri elâ gözlerini semânın bir noktasına diker ve baygın bir bakışla oraya, hep oraya, o muayyen noktaya derin-derin bakardı.

Onun bir def'a bile güldüğünü görmemiştim; ince dudakları bilmem nasıl bir elemin zehri ile takallüs etmişti (çekilip toplanmıştı) ki hiçbir hande o dudakların üzerinde bir sevinç gölgesi tersim edemedi (resm edemedi, çizemedi). Hep düşünceliydi; ba'zan semânın tükenmez mâilikleri içinde yorulan gözlerindeki düşünceyi dağıtmak isteyen bir tavırla başını sallayarak bir kâbûsun azâbından kurtulur gibi silkinir ve mektep çantasını uzun-uzun karıştırmağa başlardı. San-ki bu küçük meşgale (iş) ile kalbinde biriken azâbı silmeğe çalışırdı.

Birgün yanımda, hep o aynı sükûnet içinde tesbih yapmakla uğraşan ihtiyâr imâma sormuştum: " Hacı Efendi, şu taşın üzerinde oturan çocuğu tanıyor musun ? „

İhtiyâr imâm, beyaz sakalını buruşuk elleriyle karıştırarak bir lahza bana baktı; sonra suâlimi gâyet tabi'î bulduğunu imâ eden bir tebessümle dedi ki, " Evet, tanırım. Şimdiye kadar bunu sormadığına şaşmıştım. Bu çocuk bütün kasabanın tanıdığı garib tabi'atlı, anlaşılmaz bir mahlûktur. Nereden buraya geldi, nasıl geldi kimse bilmez; fakat derler ki uzaklardan, çok uzaklardan gelmiş. Geldiği zaman dinç ve kavi (kuvvetli) bir çocuktur. Yüzünde hayât, gözünde zekâ vardı. Sonra ne oldu, bilmem, yavaş-yavaş gözündeki zekâ sönmeğe, rengi böyle sararıp solmağa başladı. Kasabanın hayr-hâh (hayr-sever) bir adamı onu kendine evlâdlık yaptı. Evlâdlık, anlıyorsun ya, üvey evlâd.. Ne olacak, bütün mahallenin çocukları ona yabancı bir nazarla bakmağı âdet ettiler. O bütün zekâsına, bütün kabiliyetine, bütün câzibe ve güzelliğine rağmen yine bir sığıntı olmaksızın kurtulamadı; fakat çocuk değil miydi, ne yapsın, yine akrânı arasına karışmak hevesine dayanamadı.

İşte şimdi böyle her akşam, o da tıbkı ötekileri gibi bu-

raya, bu koca meydâna gelir. O birleri gülerek koşar, koşarak oynarken, o yalnız, bir köşede kendi kendine düşünür. Ba'zan küçük çocuklar onun etrâfını kuşatarak alay etmeğe başlarlar. Kimi eteğini çekerek, kimi elinden ekmeğini kaparak kızdırır. O, bunların hepsine karşı mütehammil, sesini bile çıkarmağa cesâret edemez; zâten ne yapabilir, bütün bu çocuk alayı âdetâ onun aleyhine ittifâk etmiş gibidir. „

İhtiyâr imâm bu mes'ele üzerinde daha fazla tavakkuf etmeğe (durmağa) lüzûm görmeyerek tesbih tânelerini ipe geçirmeğe devâm etti. Ben, gözlerim az ötede oturduğu küçük taşın üzerinde uyuklayan o zavallı evlâdlığa bakıyordum.

Birden yanında mâvî gözlü, sarışın bir çocuk peydâ oldu. Ayaklarının ucuna basarak sessizce ilerilemeğe başladı. Sonra o bed-baht evlâdlığın tâ yanına kadar gelerek kucagında tuttuğu sepetini çekti. Çocuk birden uyandı ve hemân ellerini uzatarak sarışın çocuğu birden yakaladı. Gözlerinde ânî bir parıltı, sinirlerinde korkunç bir gerginlik vardı. İsyân eden a'sâbının bahsettiği bir kuvvet içinde, belki de senelerdenberi biriken bir intikâm hissiyle bu mütecâvize ebedî bir ibret dersi verecekti; fakat muvaffak olamadı. Küçük çocuğun korku ve telâş içinde fırlattığı bir na'rayı müteâkıb daha üç-dört arkadaş gelerek hep birden zavallının üzerine atıldılar. Heyecân içinde bir-iki dakika geçti. Şimdi o sâkin ve miskin çocukta senelerin bütün intikâm ve kin duygularına mukâbele etmek isteyen bir buhrân (tehlikeli, karışık bir hâl) vardı. Döğüştüler. İki dânesinin birer silleyi müteâkıb yere düştükleri görüldü. Kim bilir, belki de bu gavgada o, tek başına gâlib gelecekti.

Yazık, bu galebe ihtimâli bütün o büyük-küçük dost alayını birleştirdi ve hepsi birden zavallıya o kadar ânî ve şedîd (şiddetli) bir hücum yaptılar ki beş-on dakika sonra bütün mes'ele halledilmiş oldu ve o yine mağlûb, yere düştü. Başından kanlar akıyor, boğuk sesinin kalbe hüznün veren enîni (iniltisi) işitiliyordu. Biraz sonra, kâfileden ayrılan bir çocuk, ihtiyâr imamın yanına koşarak, “ yine döğüyorlar, Hoca Efendi, hem başı yarıldı „ dedi.

Hayret ettim; ihtiyâr imâm hiçbir telâş göstermeksizin, “ Osman'ı mı döğüyorlar, zarar yok, yine kalkar „ diyerek doğruldu. Cübbesini toplayarak ayağa kalktı ve gâlibâ hastaya biraz yardım için o tarafa doğru ileriledi.

AFGANISTAN'IN BUGUNKÜ SOSYAL DURUMU *

Doç. Dr. Kiyâmuddin RÂî **

Afganistan, târih boyunca çeşitli inançların beşiği olarak tanınan bir ülkedir. Zerdüştî dîni Afganistan'ın kuzeyinde bulunan Belh şehrinde ortaya çıkmış ve buradan İran'a ve Hint yarımadasına kadar yayılmıştır. Kutsal İslam dînin yayılmasından önce de Afganistan Budizm dîninin en önemli merkezlerinden birisi sayılırdı. Afganistan'ın merkezi bölgelerinde bulunan Bamiyan şehrinde hâlen Buda'nın iki büyük heykeli mevcuttur. Bu heykellerin birisinin boyu 53 ve ikincisinin de 45 metredir. Meşhur Çinli seyyah Hiyan Tsang uzun yolculuğu sırasında Afganistan'ın çeşitli bölgelerini gezerken sâdece Afganistan'ın kuzeyindeki Taşkurgan şehrinde iki yüz Budist tapınağının mevcûd olduğundan söz eder. İslam dîninin bu topraklarda yayılması ile, Afganistan tekrar İslâmî ilim ve kültürün yayılma ve gelişme merkezlerinden birisi olmuştur. Daha önce Zerdüştî ve Budizm inançlarının merkezi olan Belh şehri bu târihten sonra İslâmî san'atlarının öğrenme ve araştırma merkezi hâline döner ve Ummu'l-Bilad (şehirlerin annesi) adı altında ün kazanır. Samanlı, Gazneli, Selçuklu ve Timurlular devirlerinde Belh, Herat, Gazne ve Sistan İslâmî kültürün büyük merkezlerinden sayılırdı. Moğol istilâsının başlaması ile bu merkezler ağır darbelerle mâruz kalmış ve sosyal durumunun karışıklığından dolayı ilim ve san'at adamları ülkeyi terk etmek mecbûriyetinde kalıp Anadolu ve Hint topraklarında yerleşmişlerdir. Bu göç olayının en büyük örneği Mevlânâ'nın âilesidir. Mevlânâ'nın babası Bahaüddin Veled o günün istilâ hareketine karşı Afganistanı terk ederek âilesi ile birlikte Anadolu'ya yerleşti. Bunun başka bir örneği de Seyid Cemâlettin Afgânî-

* 15 Mart 1983 Kubbealtı Konferans salonunda verilmiş seminerdir"

** Doç. Dr. Kiyâmuddin Râî, Afganistanlı olup halen İ.Ü. Edebiyat Fakültesinde sözleşmeli öğretim elemanıdır.

nin hicret olayıdır. Seyid Cemâlettin Afganistan'ın o günkü iç karışıklığı ve zamanın kralı Emir Şer Ali Hân'ın (1863-1879) politikasını protesto amacıyla ülkeyi terk ederek, İran, Türkiye ve Avrupa ülkelerinde İslâm Birliği ilkesi üzerinde yoğun faaliyetlere girişti.

Afganistan önemli bir stratejik mevkie sâhip olduğu için her zaman istilâcı kuvvetlerin dikkatini üzerine çekmiş ve bu güçlerin saldırısına uğramıştır. Fakat bu toprakların kahraman halkı işgalci kuvvetlere her defasında dış kırıci karşılıklar vererek saldırılarından dolayı pışmân etmiştir. Kendi millî hüviyetini korumak için İngiliz işgalci kuvvetlerine karşı Afganistan halkının verdiği üç büyük savaş târih sayfalarında kayıtlı bulunan parlak birer gerçektir. Sovyet askerlerinin Afganistan'a yaptıkları son saldırı ve bu ülkenin kızıl ordu tarafından işgâli ve işgalci kuvvetlere karşı bu milletin vermiş olduğu yiğitçe mücâdelesini târih sayfalarını bir kere daha insanın gözü önünde canlandırıyor. Afganistan hürriyet savaşçılarının Rus işgalcılara ve bunların bir avuç değersiz Afgan uşaklarına indirdikleri ezici yumruklar, geçmiş gerçikleri bir kere daha doğrulamaktadır. XIII. yüzyılda Moğolların ve XIX. yüzyılda İngilizlerin işlediği hatâyı 28 Aralık 1979'da Ruslar yaptılar. Bütün bu işgalci kuvvetlerin ortak özelliği Afganistan milletinin târihi, kültürü, geleneği ve psikolojisinden haberdar olmamalarıdır. Bu tam bilgisiz bir hırsıza benziyor ki, bir evin içinden haberi olmadan oraya girer, sonra güçlkle canını kurtarıp başı ve ayağı kırık olarak o evden çıkar.

Biz bu yazımızda Afganistan'ın işgâlinde sonra bu ülkenin sosyal hayâtında ne gibi değişikliklerin ortaya çıktığını kısa bir şekilde anlatmak istiyoruz.

Afganistan halkının mücâdelecisi rûhunun teşekkülünde ilk bakışta üç unsurun payı göze çarpmaktadır. İki bu ülkenin coğrafi mevkii ve dağlık olmasıdır. Bu zor coğrafi şartlar tabii engellere karşı bu milletin mücâdele gücünü artırmış ve güçlülere karşı bunların yenilmeme rûhunu kuvvetlendirmiştir. Şiddetli soğuk ve yakıcı sıcak bu halkın küçüğü ve büyüğünün vücûdunu öylesine çelikleştirmiştir ki, karla dolu dağlar ve yüksek kayaların üzerinden geçmek asfalt yollarında yürümek kadar rahat sayılır. Millî kültür ve an'anelere bağlılık ikinci bir unsur olarak bu milletin hür

yaşama rûhuna sağlam bir temel oluşturmıştır. Yüzyıllar boyunca bu milletin kanı ile işlenmiş olan bu kültür ve an'ane öyle bir servet sayılır ki, bunun yok edilmesi sâdece bu milletin kanı ile değil, belki istilâcı kuvvetlerin kanının dökülmesi ile berâber olacaktır. Bu toprakların her zerresi bu millet için o kadar değerlidir ki, düşmanın kör ve nâkıs aklı bunu kavramaktan acizdir. Sâdece bu milletle karşı karşıya gelince bu değerlerin ne olduğunu anlayacaktır. Her ne kadar Afganistan çeşitli kavimlerden oluşmuş ve muhtelif devrelerde iktidâra gelen hükûmetler siyâsî otoriteleri ve âilevî çıkarlarını korumak için bu kavimleri birbirine düşürmüş ise de, bu vatan yabancı istilâcı kuvvetlerin tehlikesi ile karşılaştığı zaman bu topraklarda yaşayan insanlar birlik hâlinde silâh kaldırıp ülkenin toprak bütünlüğü ve hürriyeti için düşmanına karşı mücâdele vermişlerdir. Bu kahramanca mücâdelenin en parlak örneği işgalci Rus kuvvetlerine karşı bu insanların şu âna kadar vermiş olduğu mücâdeledir. Bu topraklarda yaşayan Tacik, Hazara, Paştun, Özbek, Türkmen ve Nuristanlıların silâhlarının namlusu hepsi tek bir noktaya yönelmiştir. O da insanlık duygusundan boş olan istilâcı kuvvetlerinin kalbidir.

Mukaddes İslâm dîni üçüncü bir unsur olarak bu topraklardaki târihî kültüre yeni bir renk katmış ve onu geliştirmiştir. İslâm dininin prensipleri bu milletin kalbinin derinliğine kadar kök salmış ve bu millete bâtıl ve yabancı ideolojilere karşı mücâdele etmesinde güç kazandırmıştır. Bu ilâhî prensipler aşağı yukarı XIV. yüzyıl içerisinde bu milletin ferdî ve içtimâî hayâtının temelini teşkil etmiştir. Halkın bu prensiplere bağlılığı o kadar sağlam imiş ki, bu ülkenin millî istiklâline, hürriyetine ve imânına karşı ortaya çıkan her çeşit hareketler daha başlangıçta yok olmaya mahkûm olmuştur. Çünkü bu halkın cihad kâmusunda düşmana karşı musâmaha kelimesi bulunmamaktadır. Sosyal hayatta İslâm dininin temellerinden kaynaklanan çocukların anne babaya saygılı olması, âile üyeleri arasındaki münâsebetlerin saygı ve sevgiye dayanması ve ümûmiyetle bütün toplumda insanlar arasında kardeşlik duygusunun hakim olması Afganistan toplumunun sosyal yapısında esaslı bir rol oynamıştır. Aile ve sosyal münâsebetlerinde olgunlaşan bu esaslar her zaman Afganistan toplumunu, yıkıcı dış faali-

yetlere karşı ayakta tutabilmiştir. Fakat 28 Aralık 1979'da Afganistan'ın işgâlinde sonra bu toplumun sağlam temellerinin yıkılması ve İslâm dininin etkisinin azaltılması için yoğun faaliyetler yapıldı.

Âile Düzenin Yıkılması:

Afganistan'ın işgâli ile birlikte Sovyet danışmanları kendi iç uşaklarının yardımı ile bir takım insanları casusluk kuruluşlarından çekmek amacıyla geniş faaliyetlere başladılar. Ülkenin geçmiş eğitim ve öğretim sisteminin bozukluğundan dolayı kendi millî değerleri ve dîni inançlarını kaybeden ve kafaları her çeşit fikrî cereyanları kabûl etmeye müsâit olan bir grup genç, komünizm propagandalarına yem oldular. Millî ve dîni değerlerinden habersiz olan ve göz önünde çizilen aldâtıcı, yalan ve renkli tabloların mâhiyetini araştırmadan onlara gönül kaptıran bu gençler kendi toplumunun müspet sosyal temellerini yıkmaya kalkıştılar. Kendi anne baba ve büyüklelerinin söz ve nasihatlarına karşı çıktılar. Onları ortaçağ insanları saydılar. İslâm dînine bağlılığa gericilik dediler. Hattâ bu «ilerici» gençler bununla yetinmeyerek anne ve babaları da dahil aile ferdlerine «karşı devrimci» adını takarak başında Sovyet danışmanları bulunan devlet organlarına ihbar ederek hapishânelere atıldılar. Baba-oğul münâsebetleri yıkılan âilelerde dîni görevlerin yerine getirilmesi bir kavga ve tartışma konusu olmuştu. Çünkü bu «ilerici» insanlara göre camiye gitmek ve Kur'ân-ı Kerîm okumak irticâî bir hareket sayılırdı. Devletin politikasından kaynaklanan bu hava âileleri birbirinin canına düşürdü. Bâzı âilelerde babaların sabrı da taşarak ellerini kendi göz bebeğinin kanına buluşturmaya mecbur kaldılar. Devlet de bu uşakların kanına karşılık olarak bütün âile mensuplarını çok fecî bir şekilde kurşuna dizdiler. Bu durum elbette bir grup âileyi sarımsı. Çünkü âilelerin çoğu işgalden sonra kendi genç üyelerini vatanın kurtarılması için mücâhidlerin safına göndermişlerdi. Fakat şu âna kadar öyle âileler de vardır ki, âile olarak işgalcilerin hizmetinde bulunmaktadırlar. Fakat bu âileler zaman zaman halk kütlesi ve mücâhid gruplarının kurşunlarına hedef olurlar.

Milletleri köleleştirmede ve bunları yönetmede yeterince

tecübeli olan Sovyet yönetimi, mevcut uşaklara da güvenmeyip çekirdekten bu tip robotların yetiştirilmesi için özel çocuk yuvalarının kurulmasına giriştiler. Bu yuvalarda parti üyelerinin çocukları ve anne babaları belli olmayan çocuklar Sovyet uzmanlarınca eğitiliyor. Yüzleri Afganlara benzeyen bu Sovyet kafalı çocuklar anne baba sevgisinden yoksun olup millî ve İslâmî duygudan habersiz birer «robot» gibidirler. Bunlara aşılan tek şey Afganistan Demokratik Halk Partisinin sevgisidir. İşgalden hemen sonra bu yuvalar faaliyete başladı. Partiye bağlı olan bu yuvaların başında halk arasında «İnek Necip» denilen Afganistan Demokratik Halk Partisinin siyâsî büro üyesi. Dr. Necip adlı birisi bulunmaktadır.

Eğitim ve Öğretim Kuruluşlarının Durumu:

Afganistan'ın Sovyetleştirme plânı çerçevesinde ülkenin eğitim ve öğretim kuruluşlarında da geniş faaliyetlere girildi. Sovyet danışmanları bütün eğitim ve öğretim kuruluşlarını işgal ederek bu kuruluşların ders programlarının değiştirilmesi için ciddi çalışmalara başladılar. Ders kitaplarında «Sovyet halkının mutluluğuna», Sovyet büyüklerinin hayat hikâyesine, Lenin'in ve Sovyet şâir ve yazarlarının sözlerine büyük ölçüde yer verildi. İslâm büyükleri ve Afganistan'ın geçmiş ilmi ve edebî simâlarına «irticâî unsurlar» adını takarak bunları bir kenara attılar. Ülkenin bâzı ilmi ve edebî adamları «devrimci» ve «işçi sınıfının yanlısı» olarak millete tanıtıldı. Üniversitenin ilmi çalışmalarında Batı kaynaklarından faydalanmak yasaklandı. Sovyet danışmanları bütün fakültelerde eğitim işlerini kendi kontrolü altına aldılar. Afgan hocaları ders malzemelerini bu danışmanların kontrolünden geçirdikten sonra okutabilirler. «Sovyet devrim târihi», «Materyalizm» ve «Rusça» bütün fakültelerde mecbûrî ders olarak konuldu. Liselerde yabancı dil olarak okutulan İngilizce, Almanca ve Fransızca'nın yerini istilâ hareketinin sembolü olan Rus dili aldı. Bütün devlet kuruluşlarında Rusça kursları açıldı. Fakültelerin teşkilâtı tamâmen değiştirilerek Sovyet fakülteleri şekline getirildi. Meselâ, Kabil Edebiyat ve Beşeri ilimler fakültesi dört ayrı fakülteye bölündü ve böylelikle bu fakülte ülkenin millî târih, edebiyat, ilim ve san'at

sâhasında sâhip olduğu eğitici ve araştırmacı mâhiyetini kaybetti. İşgâlin ilk günlerinde ve hattâ Tarakî hükûmeti'nin döneminde bir grup vatansever hocalar, mürteci unsurlar adı altında ya öldürüldü veya hapishânelere atıldı. Bir grup hocalar da bu fâciâyâ düşmemek için ülkeyi terk mecbûriyetinde kaldılar. Hâlâ görevlerine devam eden millî görüşlü hocalar çok zor şartlar altında Sovyet danışmanların çizdiği yolun doğrultusunda hareket etmek mecbûriyetinde kalmışlardır. Ülkeyi terk eden hocaların yerini ya Sovyet hocaları veya onlara bağlı kimseler doldurmuşlardır. Şu anda Kâbil üniversitesi şiddetli bir buhran içinde bulunmaktadır. Bir yandan üniversite öğrencilerinin büyük bir kısmı ülkeyi terketmişler, diğer yandan öğrenimlerine devam eden öğrenciler ise çoğu mücâhidlerin teşkilâtları ile yakın ilişkide bulundukları için işgalcilere karşı devamlı faaliyet içindedirler. Geçen sene bir grup Kâbil üniversitesi öğrencisi, öğrenim için Sovyetlere gönderilmek istenmişse de bu karar öğrenciler tarafından reddedildi. Düzenlenen gösteriler neticesinde bir grup öğrenci hapse atıldı ve çok sayıda öğrenci yurt dışına kaçtı. Her fakültenin içinde açılan mecbûrî Rusça kurslarına dört beş kişiden fazla kimse devam etmek istemiyor. Öğrenciler, üniversite ve devlet dâirelerinin mensupları Rus diline ve Sovyet kültürüne karşı ilgisizliklerini açık bir şekilde gösteriyorlar. Üniversite ilmi ve akademik mâhiyetini tamâmen kaybetmiş durumda olup Sovyetlerin bir propaganda kuruluşu hâline gelmiştir. Rusların yıkıcı planlarına karşı kız erkek liseleri ve üniversite öğrencilerinin ayaklanmaları Afganistan gençlerinin kendi vatan ve namuslarının düşmanına ve kölelik sistemine karşı verdikleri mücâdelede yenilmez irâdelerini göstermektedir. Sovyetler her defâsında bu ayaklanmalara acımasızca ateşle cevap vermişlerdir.

Sovyetler kendi geçmiş tecrübelerinden öğrendikleri üzerine Afganistan Demokratik Halk Partisinin bünyesinde «Si-yâsi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü» adı altında bir enstitü kurarak genç parti üyelerini özel eğitimden geçiriyorlar. Bu enstitünün temel amacı parti üyelerine Marksizm-Leninizm düşüncelerini verdikten sonra devletin çeşitli kademelerinde görevlendirmektir. Bu enstitüde, tahsil müddeti bir sene olup mezun olduktan sonra bunlara lisans üstü diploma verilecek. Enstitüye giriş şartı lise veya fakülteden mezun olmak de-

ğildir. Sâdece partiye sadâkatla hizmet edenler kabûl edilir. Şimdiye kadar bu enstitü bir kaç devre mezun vermiş ve bunlar çeşitli bakanlıklarda güvenilir insanlar olarak görevlendirilmişlerdir.

Basın ve Yayın Durumu:

Her zaman ülkenin tarafsızlık politikasından ilham alarak iç ve dış olayları ve milletin duygularını tam objektif bir görüş ile yansıtan ve halkı yargılarında serbest bırakan Afganistan basını, ülkenin işgâlinde sonra tamâmen eski mâhiyetini kaybetti ve Sovyet basının bir bürosu hâline geldi. Afganistanın bugünkü basını ve yayın organları iç uşakların dili ile Sovyet politikasının anlatıcısıdır. Afganistan'da yapılan basın ve yayın faâliyetlerinin milletin düşünce ve duygusu ile hiç bir alâkası yokur. Kâbil'de yayınlanan gazeteler hem şekil hem de muhteva bakımından Sovyetlerdeki gazetelerden farklı değildir. Kâbil gazetelerinin yorumları Sovyet danışmanlarınca yazılır ve Afgan uşakları adına yayınlanır. Afganistan radyo ve televizyon programları Sovyet radyo televizyonunun bir kopyasıdır. Radyo televizyon programlarının büyük bir kısmı Sovyet târihi ve Sovyet toplumunun hayat koşeleri hakkındadır. Taraki döneminde çocuk programlarında onlara Lenin'in sözleri dinletilirdi. Halk bu çeşit programlara tepki gösterip radyo ve televizyon spikerlerini öldürünce, hükûmet programların şeklini değiştirmek mecbûriyetinde kaldı ve bâzı dînî konulara da programlarda yer verdi. Parti üyeleri dînî kıyafetleri giyip televizyona çıktılar ve millete vaazlar vermeye başladılar. Fakat halk, getirilen değişikliklerin farkında idi. Bu sahte vaazların çoğu da halk ve mücâhidler tarafından öldürüldü. Yapılan yayınlar Afgan toplumu ve dünyâ gerçeklerini yansıtmadığı için millet bu yayınlara ilgi göstermemekte ve ülkede olup bitenleri dış radyolardan öğrenmektedirler. Ancak mücahidler tarafından kurulan bir verici istasyonu halka ülkenin gerçek olaylarını bildirmektedir. Fakat bâzı âilelerde, ferdlerden birisi hükûmet uşağı olup kendi âilesinin câsulüğünü yaptığı için âile üyeleri yabancı radyoları bile güvenle dinleyemiyorlar.

Kâbil rejimi ve ona bağlı olanların en belirgin özelliği.

iki yüzlülük, yalancılık, çelişik konuşmalar yapma ve aldatıcılıktır. Kabil hükûmetinin basın ve yayın organları ülkenin olayları ile ilgili en ufak bir gerçeği halka yansıtmıyor. Afganistan basınında yayınlanan haberler tam bir çelişki içindedir. Meselâ, ülkenin bir köşesinde hükûmet veyâ Sovyetlerin barınakları bir saldırıya uğrar ve düşman askerlerinin bir kısmı öldürülür ve silâhları mücâhidlerin eline geçer. O gece o bölge ile ilgili Kabil radyosu şöyle bir haber yayınlar: Filan bölge halkı büyük bir gösteri düzenleyerek kendi devrimci devletlerine ve hükûmetin halkçı planlarına ve sevilen önderleri Babrak Karmal'a karşı duydukları sevgi ve güveni göstermekle birlikte, dost ve kardeş Sovyet devletinin maksatsız yardımlarından dolayı şükranlarını belirttiler. Veyâhud birisinin bütün malını ve mülkünü zapt ediyorlar, sonra o adamın gönüllü olarak mallarını devlete bağışladığını bildiriyorlar. Bütün haberler bu şekilde millete veriliyor. Millet de yayınların mâhiyetinin ne olduğunu anlamışlar ve böyle haberleri duyunca tam tersini düşünerek olayların gerçek yüzünü tahmîn edebilmektedir. Böylelikle Kabil rejimi güvenini tâmmamen kaybetmiştir. Bir rastlantı neticesi olarak radyo ve televizyondan doğru bir haber de yayınlanmış olursa, yalancı çobanın hikâyesi gibi kimse o habere inanmıyor. Moskova ve Kabil yayınları arasında hiç bir fark görünmemektedir. Moskova'nın Paştuca ve Farsça yayınlarında geçen kelimeler, terimler, terkipler, cümle şekilleri aynen Kabil radyosunda da kullanılmaktadır. Bilindiği gibi Sovyet edebiyâtının kendine mahsus bir terminolojisi vardır. Bir takım kelime ve terimler Sovyet terminolojisinde özel mânâyâ sâhip olduğu hâlde, bu terimlerin bir kısmı XVIII ve XIX. yüzyıl Avrupa toplumunun yapısına mahsustur. Özellikle bu tip terimlerin Afganistan basını ve edebiyâtında kullanılması mânâsızdır. Meselâ, burjuva, küçük burjuva, komprador bürokrat, teokrat ve proleter gibi yüzlerce kelime ve terimler. Bunlardan başka «barış», «karşılıklı işbirliği», «iyi komşuluk ilişkileri», «birbirinin içişlerine karışmama», «emperyalizm», «irtica», «barış kampı», «insan haklarına saygı», «sömürgeciliğe karşı mücâdele» ve bunun gibi bir takım terim ve ibâreler Afganistan basınında öyle bir şekilde kullanılıyor ki, insanın sinirleri paramparça oluyor. Meselâ, Kabil radyo ve televizyonu Sovyet yönetimini barış

kampının başı ve dünyânın zulüm görmüş insanlarının hakkını savunan tek ülke olarak gösteriyor, halbuki Sovyet askerleri ağır öldürücü silâhlarla acımasızca Afganistan halkının katliamı ile meşguldur. 110 bin Sovyet askeri Afganistan'ın her köşesinde her çeşit cinayeti yaparken Kâbil radyo ve televizyonu «Sovyet ve Afganistan'ın iyi komşuluk ilişkilerinden», «Sovyetlerin Afganistan'ın işlerine karışmasından», «Sovyet hükûmetinin Afganistan'a yaptığı iyi niyetli yardımlarından» ve buna benzer laflardan söz eder. Bunun yanında «emperyalizmin» Afganistan'ın işlerine karışmasından da şikâyet ediliyor. Demek kızıl ordunun Afganistan'da yapmış olduğu katliamlar ve yağmalar «dostâne, işbirliği»dir, fakat bu cinâyetlerin her hangi bir ülke ister Amerika, İngiliz, Çin, ister Arap ülkelerince kınanması «emperyalizmin müdâhalesi» sayılır. Yâni bunların konuşma tarzı o kadar ahlâk, terbiye ve mantıktan uzaktır ki, onlara karşı koymak ancak sopa ile mümkün olacaktır. Çünkü sütü zorla ve ısrarla siyah kabul ettirmeye çalışan biri ile ne yapılabilir. Ancak sopayı alıp başına vuracaksınız, o zaman sütün siyah veyâ beyaz olduğunu anlayacaktır. Afganistan halkı ve Afgan mücâhidleri Kâbil rejimi ve işgalcilerin terminolojisini kökünden anlayarak ona göre hareket ediyorlar.

Sovyet ve Afganistan basınında Kâbil kukla rejimine ve işgalcilere karşı mücâdele veren halk ve mücâhidler, hırsız, yol kesici, âsi ve eşkiya olarak tanıtılıyor. Bugün evler, dükkânlar, mağazalar kızıl ordu tarafından yağma ediliyor, Afganistan'ın tabii kaynaklarından son haddine kadar faydalanılıyor, Sovyetlere götürülen Afganistan tabii gazının miktârını kimse bilememektedir. Çünkü gazın ölçü âletleri hepsi Sovyet topraklarında kurulmuştur. İşgâlin ilk günlerinde Kâbil müzesinde bulunan paha biçilmez eserler hepsi Moskova'ya taşındı. Bunların hiç birisi hırsızlık ve yolkesicilik değil, belki «iyi komşuluk ilişkileri» esâsına göre yapılmıştır, bunu kınayan insanlar hepsi hırsız ve eşkiya sayılır.

Son günlerde Sovyet ve Afganistan basınında aynı şekilde bâzı değişiklikler meydana gelmiş ve bu ülkede cereyan eden olaylar hakkında haber ve yorumlar verilmeye başlanmıştır. Eskiden kızıl ordu ve Afgan milletinin arasında süren savaş ile ilgili ne Moskova ne de Kâbil bir şey söylerdi.

Sâdece mücâhidler hakkında bâzı makâle ve yorum çıkıyordu. Fakat Brejnev'in ölümünden sonra Moskova ve Kâbil Afganistan'da bulunan Sovyet askerleri ile mücâhidler arasında meydana gelen çarpışmalardan bâzı haberler yayınlamaktadır. Her ne kadar bu değişikliğin sebebi anlaşılmamışsa da, dünya basınında Sovyet halkının Afganistan savaşının aleyhine tepki göstermeye başladıklarından dolayı Kremlin yöneticileri bu milleti bâzı gerçekleri kabul etmeye hazırlayacakları şeklinde yorumlanıyor.

Halkın İbadet Durumu:

İslâm dîni Afganistan halkının sosyal hayâtında çok hassas bir yere sâhiptir. Bu topraklarda yaşayan çeşitli kavimleri birbirine bağlayan ve kaynaştıran faktörlerin başında mukaddes İslâm dîni ve Hanefi mezhebi gelmektedir. Yabancı kuvvetlere karşı kendi vatanını ve millî varlığını savunmak için bu milletin mücâdele târihinde, İslâm dîni bunların zaferinin bir garanticisi olmuş ve düşmana karşı aralarında birliği sağlamıştır. Câmiler ibâdet yeri olmakla birlikte halkın dayanışma, yardımlaşma ve birlik merkezi olarak da bilinirdi. Vaizler dîni, içtimâî, ahlâkî ve terbiyevî konuları anlatarak halkın arasındaki sosyal birliğin daha da sağlamlaştırılmasında büyük rol oynamışlardır. Büyük bir mâni ortaya çıkmazsa, Afganistan halkı beş vakit namazını cemaatla kılmaya alışmıştır. Sol darbe ve Afganistan'ın direk işgâlinden sonra halkın dîni merasimleri yerine getirmesinde büyük mâniler ortaya çıkmış oldu ve bütün ülkede dinsizlik havası estirilmeye çalışıldı. İbâdet devrime karşı işlenen bir eylem sayıldı. Görünüşte câmiler kapanmamışsa da, devlet bütün câimleri birer casusluk yuvası haline getirdi. Devlet ile alâkası olmayan bütün imamlar görevden uzaklaştırıldı. Yeni imamlar devletin câsusluk ve parti organlarında kayıtlarını yaptırdıktan sonra «Devrimci imamlar» adı altında câmilere sevk edildiler. Bu «Devrimci imamlar»ın görevi belli idi. Bir taraftan halkın devlete karşı davranışlarını kontrol etmek, diğer taraftan ise halkın kafasını taramak ve onların rejim ve Ruslar hakkında ne düşündüklerini devlet organlarına aktarmaktı. Vaazların muhtevası da değişti. İmamlar «devrim»den söz ediyor ve milleti devletin planlarını des-

teklemeye çağırıyordu. Halk yavaş yavaş evde ibâdet etmeyi tercih ederek câmilere terkettiler. Fakat devlet buna da dayanamayıp halkı câmilere gitmeleri için tehdit ettiler. Devlet mücâhidlerin halktan aldığı desteği zayıflatmak ve onların haysiyetine leke düşürmek için ülkenin çeşitli köşelerinde câmilere yıkıp yakarak bu işi mücâhidlerin üstüne yüklemek istedi. Fakat bu tip hareketler devletin rezilliğini bir kaç kat daha da arttırdı. Millet de hareketsiz kalmayıp devletin bu hâince planlarına karşılık olarak bir kaç sahte vaizi cehen-nemin dibine gönderdiler.

İşgâlin ilk günlerinde toplu ayaklanmalarla Rus işgâlini protesto eden Afganistan halkı, kendi hürriyetine ne kadar düşkün olduğunu gösterdi. Kâbil halkının 1980 yılı 20 Şubat günü ayaklanması Kâbil kukla rejiminin titrek temelini kökünden sarsarak bu kuklaları sâhipleri ile birlikte paniğe düşürdü. 20 Şubat gecesi bir buçuk milyon Kâbil halkı cadde ve sokaklara taşarak «Allah u Ekber» nârası ile parti merkezleri, Rus barınakları ve parti üyelerinin evlerine baskın yaptılar. Bir çok Rus askeri ve onların uşakları halk tarafından öldürüldü. O gece sanki göklerden iniyormuş gibi sabaha kadar «Allah u Ekber» sesi her taraftan duyuluyordu. Bütün gece Sovyetler ve kukla hükûmeti, Kâbil halkının ayaklanmasına karşı hiç bir harekete geçemediler. Ufuklar ağırınca Sovyet tank ve zırhlı araçları cadde ve sokaklara döküldüler. Halka acımasızca ateş açtılar ve evleri yaktılar. Devlet o gün bir bildiri yayınlayarak Kâbil halkının bu millî ve İslâmî ayaklanmasını «emperyalizmin» kırşkırtması ile devrime karşı girişilen irticâî bir hareket olarak niteledi. Fakat halk emperyalizmin nasıl acımasızca evlerini ateşe tuttuğunu kendi gözü ile görüyordu.

Geçen ay Kâbil halkı Şubat ayının ayaklanmasını anarak tekrar «Allah u Ekber» sesi ile Kâbil kukla hükûmetinin otorite temellerinin boş olduğunu ve işgalci Rus kuvvetlerinin korkuluklardan başka bir şey olmadığını bir kere daha ortaya çıkardı. Rus general ve subayların oturdukları merkezlere girişilen saldırılarda doksandan fazla Rus subayı öldürüldü. Afganistan halkı bu tip başarılı gösteriler ve saldırılarla kölelik sisteminin boyunduruğu altına girmeyeceklerini ve kendi millî nâmusunu, dinî inancını ve ülkenin top-

rak bütünlüğünü korumağa kararlı olduklarını düşmana göstermektedirler. İlginç tarafı şudur ki, Sovyet ve Kâbil hükümetinin basın ve yayın organları da her zaman Afgan halkının kahramanlığından ve bu topraklarda yaşayan kâvimlerin hür yaşama duygusundan söz ediyorlar. Fakat bunlar kelime oyunları ile hem Afganistan halkı hem de Sovyet halkını aldatarak kendi cinayetlerini sürdürmek istiyorlar.

Ülkenin Edebî Durumu:

Uzun bir edebî ve san'at geçmişine sâhip olan Afganistan'da H. II. yüzyılda bile çok değerli edebî eserler yaratılmıştır. Belh, Badahşan, Herat, Gazne ve Kabil gibi şehirlerde bin yıldan beri İslâmî kültür, edebiyat ve san'at sâhalarında büyük insanlar yetişmiştir. Firdevsi, Senai, Cami, Hoca Abdullah Ansari, Emir Husrev, Zehir Faryabi, Nasir Husrev gibi şâirler, İbn-i Sina ve Ebu Reyhan Biruni gibi filozoflar bu topraklarda doğmuş, yaşamış ve ilme ve insanlığa hizmet etmişlerdir. Afganistan edebiyâtının en önemli özelliklerinden birisi hamâsi olmasıdır. Bu ülkenin şâir ve yazarları hürriyetseverlik rûhu ile bu ülkenin halkını millî birlik ve berâberliği korumaya ve dış düşmana karşı birlik içinde mücâdele etmeye teşvik etmiş ve yol göstermişlerdir. Bu ülkenin mahallî edebiyâtı, bu milletin her çeşit düşmana karşı vermiş olduğu mücâdeleler ve destanlarla doludur. Bu edebiyatta annelerin çocuklarına verdiği nasihat şöyledir: Eğer düşmana karşı yenilirsen, sütümü sana helâl etmeyeceğim. Bu milletin mücâdele târihinde kadınlar erkeklerle berâber yuvalarına giren düşmana karşı ayaklanmış, millî ve dînî görevini yerine getirmiştir. Afganistan folklorunda yüzlerce düşmanı tek başına yok eden pehlivanlar çoktur. Firdevsi'nin Şahnâmesinde geçen iki asli kahraman baba-oğul Rüstem ve Suhrab Afganistan'ın kuzeyinde bulunan Samangan ilinde doğmuşlar ve o bölgelerde destanlar yaratmışlardır. Afganistanın muâsır târihinde XIX. yüzyılda bu milletin İngiliz emperyalizmine karşı zaferle sonuçlandırdığı üç savaş târih sayfalarında kayıtlı bulunan parlak belgelerdir. Afganistan'ın muâsır târihinde hem şâir hem de yazar olan Melik al-şuara Kari, Melik al-şuara bitab, Abdul Ali Müsteğni, Abdul Hadi Davi, Halilullah Halili ve Abdul Rahman Pajvak

gibi şahıslar öyle eserler yaratmışlardır ki, her mısraı ve beyti vatan için verilmesi şart olan mücâdelede birer örnek sayılacaktır. Bu zatlardan aynı zamanda Afganistan'ın en önde gelen politikacılarından olan Halili ve Pajvak daha sağ olup ülkenin dışında Afganistan'ı işgalcilerin pençesinden kurtarmak için mücâdelelerini sürdürmektedirler. Bu iki zattan Abdul Rahman Pajvak uzun bir müddet Birleşmiş Milletlerde Afganistan delegesinin başkanlığını yapmış ve bir dönem de Birleşmiş Milletler genel oturumunun başkanlığını deruhte etmiştir. Bu zat şu anda Afganistan hürriyet savaşçılarının çeşitli gruplarının Ruslara karşı mücâdelesini daha etkili bir hâle getirmek için uğraşmaktadır.

Afganistan edebiyâtının şekil ve muhtevâsını değiştirmek çabaları, gayri millî ve gayri İslâmî düşüncelerin yavaş yavaş Afgan toplumuna yayılmasından sonra başladı. Genel olarak insan unsuruna ve özel olarak bu topraklarda yaşayan insanlara değer veren Afganistan'ın bin yıllık edebiyâtında bundan sonra işçi ve çiftçilerin önemi ayrı bir ağırlık kazandı. Yabancı düşüncelerin hizmetçileri bu tip eserleri yazmakla bu milleti bölmek için ilk adımları atmış oldular. Ülkenin geçmiş zengin ilim ve edebiyat mirâsına feodalizm kültürünün ürünleri damgası vuruldu. Sovyet şâir ve yazarların eserlerinin tercümesine başlandı. Zamanın hükûmetleri bu falâliyetlere karşı maâlesef ilgisiz kaldı. Bir grup genç ve yaşlı şâir ve yazar şuurlu veyâ şuursuz olarak planlı bir şekilde ortaya atılan «yenilik» sloganı altında tercüme edilen eserlerin taklidine başladılar. Bu tip yazarların bâzı eserleri Sovyet basınında Rusçaya çevirilerek basıldı. Bu yazarların temel gâyesi ülkenin geçmiş millî kültürünü bir bütün olarak reddetmek ve yerine enternasyonal rûhu ile dolu olan edebiyâtı yerleştirmekti. Bu eserlerde millî ve İslâmî duygulardan bir iz olmamakla brâber muhtevâsı tamâmen millî ve İslâmî değerlere karşı idi. Ülkenin işgâlinde sonra bu konuya daha da önem verildi ve Afganistan'ın edebiyat ve san'at kaderi bu insanların eline teslim edildi. Hattâ millî ve İslâmî değerleri hiçe saymakta örnek olan bu şâir ve yazarlardan bâzısı bakanlık sandalyalarına oturtuldu. Fakat bütün bu çabalar boşuna idi, çünkü kukla rejimle birlikte bu değişiklikleri zorla Afganistan halkına kabul ettirme çabaları bu ülkenin sosyal yapısına tamâmen zıt olduğu için hep-

si bir bütün olarak halk tarafından reddedilmişti. İktidâra getirilen insanlar Afganistan toplumunun kültür, târîh, an'ane ve millî değerleri ile hiç bir şekilde alâkalı bulunmadığı için çehreleri bu ülke halkına benzemiş ise de, düşünce, davranış ve ahlâk bakımından yabancı unsurlar sayılırdı. Bunların fonksiyonu Sovyetlerin Afganistan'ın tabîî ve beşerî kaynaklarından faydalanmasında bir arac olarak kullanmaları idi. Millî ve İslâmî düşüncelere sâhip olan vatan sever şâîr ve yazarlar ise ülkenin içinde ve dışında bütün millet ile birlikte bu kuklalarla mücâdelelerini sürdürmektedirler.

Bugün Afganistan'da bütün devlet organlarını Sovyet şekline değıştirme çabaları sürdürölmektedir. Ülkenin adli personeli adli işlerini öğrenmek için Sovyetlere gönderiliyor. Afganistan mahkemelerinde uygulamalar İslâm dîni ve Haneî mezhebinin esaslarına değil, Sovyet mahkemelerinde yürütölmekte olan komünizm kurallarına göre yapılmaktadır. Adli organlar ve mâhkemelerin başında bulunan insanlar İslâm yasalarından tek kelime bilmeyen insânî ahlâktan çok uzak olan bir takım mikroplardır. Aslında şü anda Afganistan'ın devlet organlarında kânun diye bir şey kalmamıştır. Karşı devrimci adı altında suçladıkları her kimseyi sâdece onu değil, onun âilesi ve yakınlarını da hapis hânelere atarak insanlık dışı işkencelerden geçirdikten sonra yok ediyorlar.

Bu değışiklikler netîcesinde Sovyetlerin kazandıkları tek şey onlara karşı Afganistan halkının çok derin nefretidir. Bu gerçeğı Afganistan yönetimini ellerinde bulunduran Sovyet generalları ve değir Sovyet mes'ûl kimseleri çok iyi bilmektedirler. Gün geçtikçe bu nefret ve kin daha da derinleşerek Sovyet rejiminin mahiyetinin ne olduğunu ortaya çıkaracaktır. Kendilerine karşı halkın nefretini çok iyi bildikleri için, Afganistan'da bulunan Sovyet general, danışman, asker ve değir personel mümkün olduğu kadar halkın gözüne görünmemeye çalışıyorlar. Çünkü bir çok defâ Sovyet personeli çarşı ve sokaklarda halkın saldırısına uğramış ve öldürölmüşlerdir. Kâbil'deki bir Sovyet diplomatın birisine söylediğı ve o şahsın ağızından duyduğum hikâye, bu gerçeğın en ufak bir örneğidir:

Bir Sovyet diplomatı alış veriş için bir mağazaya girmiş ve İngilizce konuşmuş. Mağazacı milletiini sorunca, kendini

bir Amerikalı olarak tanıtmış. Mağazacı şöyle cevap vermiş: «Hem konuşma tarzı hem de davranışından Rus olduğun bellidir. Biz Rusları, ülkemizi işgâl ettikleri için sevmiyoruz. Ülkemizi terk ederseniz, size karşı hiç bir düşmanlığımız yoktur.»

Afganistan'da Kültür Faaliyetlerinin Durumu:

Bugün kültür faaliyetleri adı altında, târih boyunca bu milletin millî varlığını garanti eden ve bu milletin mücadele târihinde birer ilham kaynağı olan târihî eserler birer birer yok ediliyor. Mücâhidlerin sığınaklarını yok etmek bahânesi ile bombardıman ettikleri yerlerde eski ve târihi binâlar, câmiler, çarşılar, kaleler tamâmen yerle bir olmuştur. Her ne kadar şu anda, bütün Afganistan'da, savaş sürdüğü için hayat felce uğramış durumdadır, fakat Sovyet danışmanları en ufak bir fırsattan da faydalanarak Afganistan'ın Sovyetleştirilmesinden kaçınmıyorlar. Sovyetler Afganistan'ın kültür kuruluşlarına hattâ kral Muhammed Zahir zamânında da sızmışlar ve orada çalışan bir takım zayıf karakterli insanları avlamışlardı. İşgaldan sonra avlanan bu yazar, şâir, gazeteci, romancı, sahne san'atçısı ve hattâ bürolarda çalışan hizmetçiler hepsi sahne üzerine çıkarıldılar. Her birisi görevini yerine getirmek için millî değerlere saldırıp mukaddes islâm dîni ile alay etmeye başladılar. Millî ve nâmuslu sanatçıları işlerinden kovup hapishânelere attılar. Bu kadarla da yetinmeyerek halk tarafından sevilen bâzı san'atçıları çeşitli işkenceler yaparak yokettiler. Güzel sesi ile Afganistan halkını neş'elendiren Ustad Seraheng ve Ahmed Zahir gibi çok meşhur ve as şarkıcılar bu şekilde hükûmet adamlarınca, yok edildi. Sovyetlerde öğrenim gören ve Rus kızları ile evlenen bir grup san'atçıları kültür kuruluşlarının başına geçirdiler. Sovyetlerden haftada bir çeşitli dallarda san'atçı grupları gelip gösterilere başladılar. Geçen ay bu sâhada ilgi çekici bir olay olmuş, şöyle ki, Sovyetlerden gelen bir grup san'atçıyı, programları Kâbil'de bittikten sonra, başka vilayetlere göndermek istemişler. San'atçılar hayatları tehlikede olduğunu öğrenip o illere gitmeyi reddetmişler. Moskova'ya dönünce bu grubun gösterileri bütün Sovyetlerde yasaklanmıştı. Bu haber bütün dünyâ radyolarınca da yayınlandı.

Bugün Afganistan'da bu ülkenin millî kültürü yerine, şekli Afgan kültürüne benzeyen fakat mutevâsı, Sovyet kültüründen alınmış olan bir kültür geliştirilmektedir. Bugün Afganistan'ın acı durumunun bir belirtisi olarak, mevcut olan iktisâdî sıkıntısı yanında ülkenin sosyal durumu da fevkalâde karışıktır. Devlet mekanizması, parçalarının yüzde ellisi dökülmüş olan bir makineye benzer. Bu makinenin her an çalışamaz duruma düşmesi bekleniyor. Şu anda ülkeyi Sovyet generalleri, danışmanları ve kızıl ordu yönetmektedir. Afganistan Demokratik Halk Partisinin üyeleri gerçek bir kukla gibi ülkenin siyâsî ve sosyal sahnelerinde halkın önüne çıkartılıyor. Kızıl ordu bugün Afganistanı terk etse, Afganistan Demokratik Halk Partisinden de bir iz kalmayacak ve parti üyeleri de bir saniye bile bu topraklarda duramayacaklardır. Çünkü bunlar kendilerine karşı Afgan milletin gazâbını çok iyi bilmektedirler. Sovyetlerin bütün çabası Afganistan'ın devlet organlarını kendi eski ve yeni uşakları ile doldurmak ise de, şimdiye kadar bu işi başaramamıştır. Çünkü devlet organlarında millî ve islâmî düşünceye sâhip vatansever kadrolar tam bir uyanıklık ve dikkat ile görev yapmaktadırlar. Afganistan halkı ve Afgan mücâhid kuruluşları önünde vatan âşıkları ve vatan hâinleri büyük ölçüde belirlenmiştir. Sovyetler Afganistan devlet mekanizmasını istedikleri şekilde değiştirmeden önce, şüphesiz ülkenin yönetimi Afganistan halkının eline geçmiş olacak ve dünya milletleri bu gerçeği ergeç görecektir.

YABANCI TEHLİKESİ

MAX FRISCH *

Tercüme: Salih Zeki ÖNSÖZ

Kendini üstün zanneden küçük halk tehlikeyi gördü: İşgücü çağırdılar, insanlar geldi. Refahı bu insanlar yoketmiyor, aksine, refah onların varlığına bağlı. Misâfir işçi veya yabancı işçi? Ben sonuncudan yanayım. Onlar, hizmet edilen misâfir değiller. Ekmek parası peşindeler. Kendi memleketlerinde bir iş yeri bulma şansları olmadığı için gurbette çalışıyorlar. Bundan dolayı onlara kızılamaz. Başka bir dil konuşuyorlar. Bu insanlara kızmak için bu da bir sebep değil. Konuştukları dil, ülkede konuşulan dört dilden biri. Fakat bu çok şeyi güçleştiriyor. Oturdıkları kötü evler beğenilmiyor, onlar da bu meskenlerden memnun değiller, ama ev simsarlarına bağlılar. Buralarda oturulamaz, tamam. Fakat böyle yerlere bile muhtaçlar. Kendini üstün zanneden küçük

---

* *Max Frisch*, 1911 yılında Zürih'de doğdu. Friedrich Dürrenmatt'la birlikte günümüzün İsviçre'sinin en önemli yazarıdır. Yüksek tahsilinden sonra on sene mimarlık yaptı. Bu sıralar yazmaya başladı. Savaşın sonra çeşitli ülkelere seyahatlar yaptı. Halen İsviçre'nin Berzona şehrinde yaşamaktadır. Romanları kadar piyesleri de büyük başarı sağladı. Özellikle «Biederman ve Kundakçı» (1959) ve «Andorra» (1961) en tanınmış tiyatro eserleridir. Max Frisch, «Yabancı Tehlikesi» isimli tercümesini sunduğumuz bu fıkrasında İsviçre'nin Türkleri olan İtalyanların bu ülkedeki durumunu, İsviçrelilerin bu insanlara karşı düşünce ve davranışlarını alaylı bir dille anlatmaktadır. «İşgücü çağırdılar, insanlar geldi.» cümlesi Batılı'nın gerçekte yabancı işçiye bakışını tek cümleyle özetlemektedir. Almanya'daki Türk işçilerine bakış da bundan farklı değildir. (Mütercimim notu).

halk, kendinde var zannettiği hümanizmi ve toleransı ve buna benzer şeyleri ile meşhur olmasaydı, herşey daha kolay olurdu. Yabancı işçilerin hepsi düzenli bir şekilde kamplara yerleştirilirdi, bu adamlar orada kendi acaip şarkılarını söylerler, caddelerimizde karşımıza çıkıp durmazlardı. Ne yapalım, onlar mahpus veyâ göçmen değildir. Dükkânlara giriyorlar, alış-veriş yapıyorlar. Bir iş kazâsı yapınca hastahânelerde de yatıyorlar. Yabancı tehlikesi buralarda daha çok görülüyor. Yavaş yavaş, bunlar göze çarptıkça onlara kızılmaya başlanıyor. «Sömürü» bilinen bir kelimedir. Şimdi bizim işverenler kendilerinin sömürüldüğünü keşfediyorlar. Yabancılar para biriktiriyorlar, yâni her yıl bir milyarı ülkelere gönderiyorlar. Ashında tasarruflarından dolayı da onlara kızılmaz. Fakat bu insanlar burada.

İnsanların yüzünden bir yabancı tehlikesi var. Bütün bunlar işgücü istendiği için ortaya çıktı.

Onlar insan değiller, daha başkalar: İtalyanlar. Sınırdaki kuyruklar meydana getiriyorlar. Endişe verici bir durum. Küçük üstün halk bu durumu normal karşılıyor. Eğer İtalya birdenbire sınırlarını kapasa, İtalya'ya giden vatandaşlarımız sınırdaki beklese, işte bu endişe verici bir durum olur. Ne yapmalı? Kimsenin hoşuna gitmeyen, özellikle ilgili işverenlerin beğenmediği ciddi tedbirlere başvurulmadan olmuyor. Ekonominin çarkları dönüyor, fakat ülkede kimse memnun değil. Yabancılar ise hayatlarından memnun, şarkı söylüyorlar. Dördü bir yatak odasında. Federal bakan, bir İtalyan bakana ülkemizin iç işlerine karışmamasını hatırlatıyor. Oyle ya, biz bağımsız bir ülkeyiz; gerçi tabak yıkayıcısı, duvarcı, garson ve diğerlerine ihtiyaç duyuluyorsa da, biz AET ve Habsburglara bağımlı değiliz. Can sıkıcı 500.000 İtalyan. Bu küçük bir parçadır. Aynı, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki küçük zenci grubu gibi. Henüz bir problemdir, ama kendine has bir problem. Yabancılar, bu küçük gruplar uslu uslu çalışıyorlar, hattâ oldukça kabiliyetliler. Aksi takdirde buraya getirildiklerine değmezdi, hemen ülkelerine geri gönderilirdi. Yabancı tehlikesi böylece ortadan kalkardı. Şimdi bu yabancılar kusursuz davranışlar göstermeli, turistlerden daha iyi olmalıdır. Böyle olmazlarsa yabancıları alan bu ülke onlardan vazgeçer. Bu tehdit açıkca ifade edilmez. Aklı yukarda, ekonomiden anlamayan bir-kaç kişi tarafından söy-

lenir. Genel olarak üstün halka has bir toleranslı kızgınlık içinde kalınır. Yabancıların çoğu yalnız inşaat yerinde, fabrikada ve ahırda ve mutfakta kalmıyor. Tatil akşamı, bilhas- sa pazar günü birdenbire hepsi ortaya çıkıyor. Bunlar bam- başka şeyler. Karılarını gurbete yanlarına almadıkları müd- detçe, bir gözleri karı ve kızlarımızın üzerinde. Bunlara karşı ırkçı olunmaz, ırkçı olmama bizde bir gelenektir. Irkçılık, Fransız, Amerikan ve Rus davranışlarında vardır. Almanlar- da ise pek konuşulmayan bu kavramı bâzı halklar ortaya çı- karmıştır. Buna rağmen bu yabancılar bir başka. Onlar üs- tün halkın düzenini tehlikeye sokuyorlar. Bu durum kendi- lerini övecek bir şey olmadığı için pek severek anlatılmaz. Zâten başkalarını da pek ilgilendirmez. Aman, başka şey- lerden bahsedelim. Bunu okuyalım mı?

Kubbealtı Neşriyatı:
TÜRK MÜSİKİSİ KLÂSİKLERİ

İLÂHÎLER

ALİ RIZA ŞENGEL

Neşre Hazırlayan Yusuf Ömürlü

I. Cilt: 600 T.L.

(Rast, Sâzkâr, Penagâh, Mâhur v.b. makamlarda 103 eser)

II. Cilt: 600 T.L.

(Sûznâk, Nihâvend, Dügâh, Sabâ, Çargâh v.b. makamlarda
120 eser)

III. Cilt: 600 T.L.

(Uşşak, Beyâtî, Hûzî ve Nevâ makamlarında 112 eser)

IV. Cilt: 600 T.L.

(İsfahan, Hüseyini, Hicaz, Hümâyûn v.b. makamlarda 89 eser)

ANDA Dağıtım

*

**

TÜRK MÜSİKİSİ KLÂSİKLERİ

27 - 28. Fasiküller Yeni Çıktı

350 eser notası

Her Fasikül: 250 T.L.

İsteme Adresi: P.K. 107, Çarşıkapı Yeniçeriler Cad. Nu: 81
Bayazıt — İstanbul

**KUBBEALTI AKADEMİ MECMUASINDA 1933 SENESİNDE
ÇIKAN YAZILARIN İNDEKSİ**

Mehmet İsa Aral — Ekim İhtilâlinde Sonra Sovyetler Birliği'nde
Manas Destanı Üzerinde Oynanan Oyunlar ve Baskılar, Y. 12,
S. 3, Sy. 41.

Kemâl Y. Aren — Eğitim ve Öğretimde-Şeytan Üçgeni-İmlâ Mes'elesi,
Y. 12, S. 1, Sy. 9.

Sâmiha Ayverdi — Fakir Düşen Efendi, Y. 12, S. 1, Sy. 5 - Çamlıca'-
daki Evimiz, Y. 12, S. 2, Sy. 5 - Remziye Hanımefendi, Y. 12, S. 3,
Sy. 5, Geçmişle Nikâh Tazelemek, Y. 12, S. 4, Sy. 5.

Ali Haydar Bayat — Fâtih'in Tertip Ettiği Sünnet Şenlikleri (Sur-i
Hümayunlar), Y. 12, S. 3, Sy. 51.

Yahyâ Kemâl Beyath — Tepen Bir Sıtma, Y. 12, S. 2, Sy. 13.

Bâki Bilgin — Kıt'a (Şiir), Y. 12, S. 4, Sy. 22.

Necat Birinci — Rüşen Eşref'in Yazılarında İstanbul Sevgisi-I - İş-
gal Altındaki İstanbul, Y. 12, S. 1, Sy. 27. - Rüşen Eşref'in Ya-
zılarında İstanbul-II - Çeşmeler, Y. 12, S. 2, Sy. 21. - 1897 Türk-
Yunan Savaşının Şiirimizdeki Akisleri, Y. 12, S. 4, Sy. 23

Mehmet Kaplan — Neden Osmanlıca, Y. 12, S. 4, Sy. 9.

Rıfki Kaymaz — Topkapı'da (Şiir), Y. 12, S. 3, Sy. 24.

Asuman Kulaksız — Troy'da Kadir (Şiir), Y. 12, S. 2, Sy. 12.

İbrâhim Nûmân — İslâmî Estetik Anlayışının Menşei Hakkında Dü-
şünceler, Y. 12, S. 2, Sy. 17.

Mahmut Okutan — Bayram'ım İmdi, Y. 12, S. 1, Sy. 47.

Hamdi Oruç — Allah (Şiir), Y. 12, S. 1, Sy. 18.

Sâlih Zeki Önsöz — Hristiyan - Alman Okullarında Müslüman - Türk Çocuklarının Dini Eğitim ve Öğretimi, Y. 12, S. 2, Sy. 49. - Yabancı Tehlikesi (Max Frisch'den tercüme), Y. 12, S. 4, Sy. 73.

Kıyamüddin Râi — Afganistan İnsanı ve Kültürü, Y. 12, S. 3, Sy. 29. - Afganistan'ın Bugünkü Sosyal Durumu, Y. 12, S. 4, Sy. 57.

Fâruk Sümer — XI. Yüzyıldaki Türk Âleminde Müşâhedeler, Y. 12, S. 1, Sy. 19.

Mustafa Tahralı — Y. 12, S. 3, Sy. 25. - Ölüm Düşünceleri (Şiir). Y. 12, S. 4, Sy. 20.

F.A. Tansel — Notlar ve Tenkidler - San'at ve İlim Eserlerinin Tenkidi, Y. 12, S. 3, Sy. 63. - Fâruk Nâfiz Çamlıbel'in Kullandığı İğreti Ad ve Gizli İmzalar, Y. 12, S. 4, Sy. 43.

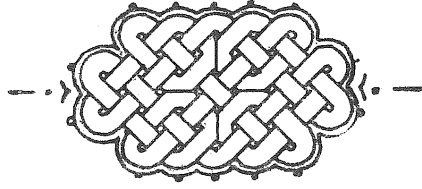
Abdullah Uçman — Rıza Tevfik'in Edward G. Browne'e Gönderdiği Mektuplar-I - Y. 12, S. 2, Sy. 31.

Ali Yardım — Kuzâi'nin «Şihâbü'l-Ahbâr» Adlı Hadis Kitabı, Türk-İslâm Kültürü Üzerindeki Tesirleri, Y. 12, S. 1, Sy. 65. - Peygamber Efendimiz'in Şiir ve Şairlere Karşı Tutumu, Y. 12, S. 4, Sy. 13.

Kâzım Yetiş — Cevdet Paşa'nın Belâgat-ı Osmâniyesi ve Uyandırdığı Akisler, Y. 12, S. 1, Sy. 51. - Cevdet Paşa'nın Belâgat-ı Asmâniyesi ve Uyandırdığı Akisler-II, - Y. 12, S. 2, Sy. 57.

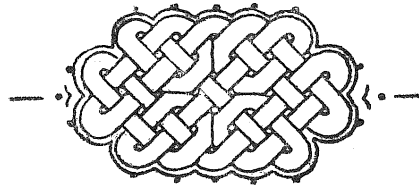
Hakkı Dursun Yıldız — Türkler'in Müslümanlığı Kabûlü, Y. 12, S. 3, Sy. 9.

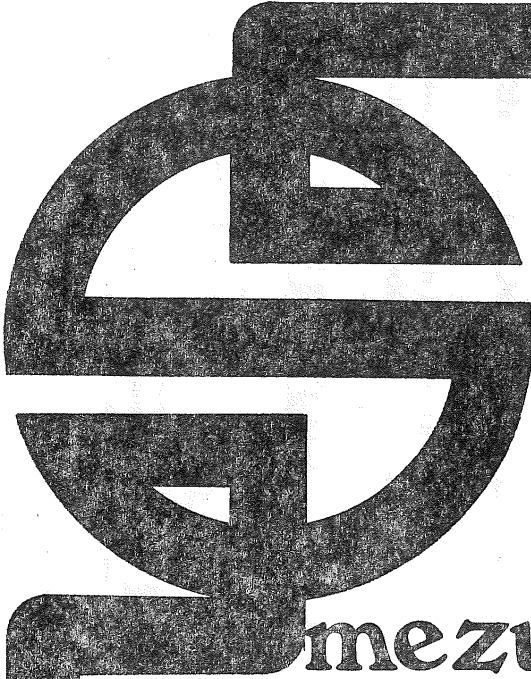
Yunus Zeyrek — Hücrede Kış Gecesi (Şiir), Y. 12, S. 2, Sy. 16.

ÜLKER BİSKÜVİLERİ FABRİKASI

*Milli kültürümüze hizmet
eden müesseselere yardım
etmekle iftihar duyur.*

**mezunlara
yeni
yaşamlarında
başarılar
dileriz.**

Şekerbank

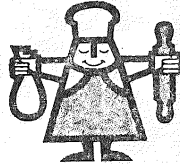

her şeyi ile özel

kalitesi, ambalajı,
mutfağınızdaki yeri ile...

SİNANGİL UNLARI İLE YAPILAN HAMUR İSLERİNİN DE
ÖZEL BİR TADI, ÖZEL BİR GÖRÜNTÜSÜ VARDIR.

SİNANGİL UNLARI

Adres : Büyükdere Cad. Fargo Han 147/3
Zincirlikuyu - İstanbul
P.K. : 56 Levent - İstanbul
telefon : 66 84 50 (5 hat) - 66 33 52
telgraf : Muzafsin - Levent / İstanbul
teleks : 23652 Siho Tr - 23617 Trsm Tr.

M. S. A. N.
G. S. K.